OĞUZ KAĞAN
DESTANI

W. BANG

VE

G. R. RAHMETİ

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT FAKÜLTESİ TÜRK DİLİ SEMİNERİ NEŞRİYATINDAN

İSTANBUL 1936
BURHANEDDİN BASIMEVİ

Oğuz Kağan Destanı 'nın türkçe neşri[1] hazırlanırken göz önünde tutulan maksatlardan biri, türk destan edebiyatının çok mühim bir kısmını teşkil eden Oğuz destan dairesinin bu şeklinden okuyucuların istifadesini kolaylaştırmak; ikincisi de, türk edebiyatı kaynaklarının dil bakımından araştırılarak neşrini teşvik etmek olmuştur. Türk dilinin ayrı ayrı devirlerinden kalma örneklerin, muayyen bir usule göre, işlenmesi ve neşredilmesi, gerek dil alanında uğraşanlar, gerek edebiyatçılar için olsun, artık geriye bırakılamıyacak işlerden biridir. Çünkü, herhangi bir eser, kontrolu her zaman mümkün olabilecek bir şekilde, metnin bütün teferrüatı muhafaza edilerek, neşredilmedikçe, edebiyat ve dil alanında çalışanlar için, daima kapalı kalacaktır.

İlmin diger sahalarında olduğu gibi, dil araştırma alanında da, söylemek istenilen fikrin kolayca anlaşılması için, birtakım teknik usullere başvurmak mecburiyeti vardır. Gerek yazı, gerek matbaa tekniğinde olsun, sözle söylenen fikrin gözle de ihata edilebilmesi için lâzım olan şeklin verilmesinde ve istilahlarla daima geçen sözlerin kısaltmalarının tespitinde geniş bir kütlenin birleşmesi lâzımdır. Küçük bir işaretle anlaşılabilecek bir fikrin uzun cümlelerle uzatılması ve aynı araştırıcı tarafından bir mefhum için ayrı ayrı ıstılahların kullanılması, fikrin anlaşılmasına değil, bilâkis karışmasına sebep olabilir.

---

[1] Eserin almanca tabı için bk. W. Bang ve G. R. Rachmati, *Die Legende von Oghuz Qaghan*. Sitzb. d. Preuss. Akad. d. Wiss. 1932. Phil.- Histor. Kl. XXV, Berlin.

Eserin bu tabında da asıl metindeki yazı hususiyetlerinin muhafazasına dikkat edilmiş ve, matbaaların verebildiği imkân dahilinde, bunların gösterilmesine çalışılmıştır (bk. SS. 8—9).

Eserin türkçe neşrinde çok yardımda bulunan Hadiye Kurat, Fahir İz ve istenilen şekilde basılmasına imkân veren Edebiyat Fakültesine burada teşekkür etmeyi bir borç sanırım.

İstanbul 1935 *R. Rahmeti (Arat)*

Bu eserin başlangıcı kısmen güzel Löwen zamanlarına kadar gider. Orada her tatil beni ziyaret eden Jos. Markwart Oğuz Kağan destanını işlemem üzerinde israr ederdi. Fakat bu eserin, gerek münderecatı ve gerek dili bakımından olsun, yeni bir neşri[1], o zaman bana okadar cazip gelmiyordu. A. von Le Coq bana F. W. K. Müller tarafından kopya edilmiş olan I – VIII sahifeleri gönderdiği zaman bile, ben gözlerimi ve vaktımı, bilhassa bu metin için, feda etmeğe razı olmamıştım. Bir müddet evvel Dr. Rahmeti tarafından bunun yeni transkripisiyonunun yapılması, destanın Prof. Riza Nur tarafından neşri ve bir de sonradan P. Pelliot'nun (*T'oung Pao* cilt XXVII, SS. 247 — 358.) buna ait olan tenkidinin çıkması, benim bu husustaki fikrimi değiştirmeğe vesile oldu. Bu iki araştırıcıdan daha ileri gitmek, gelecekteki yeni ve son neşrine hazırlık yapmak, bilhassa metne bugün için mümkün

---

[1] Bu eserin, bu güne kadar biricik malûm olan, Paris nüshası (Bibl. Nat. Supplément Turc 1001) W. Radloff tarafından kendisinin *Kutadğu Bilig* 'inde neşir ve tercüme edilmişti.

[2] Riza Nour, *Oughouz-namé, épopée turque*. Alexandrie. Société de publications égyptiennes. 1928.

Paul Pelliot, *Sur la légende d'Uγuz-Khan en écriture ouigoure*.

Riza Nour, *Réponse à un article de M. Paul Pelliot sur l'Oughouz-namé*. Alexandrie, aynı neşirevi, 1931.

Biz bu üç eserin ve Radloff'un transkripsiyon ve tercümesinin de okuyuculara malûm olduğunu farzediyoruz.

Eserin aslı kütüphane haricine verilmediğinden, biz fotografla iktifa etmek mecburiyetinde kaldık.

olan ve bizim şimdi her yeni baskıdan isteyebileceğimiz şekli vermek tecrübesi artık cazip geliyordu.

Biz Oğuz Kağan isminin eski şeklini aldık. Çünkü o isim — manâ itibarile ne olursa olsun — her halde Tokuz Oğuz[1] v. b. ile münasebettardır; oradaki *oğuz*'da da her halde bir eski *o-* vardı. Sonraları *u*-Değişme husule gelince — bu bazen Kutadğu Bilig'de de görülmektedir — ve *ağuz* 'ilk süt' *oğuz* şeklini alınca, pek tabii olarak, halk etimologisi ile, eski *oğuz*'u bu yeni *oğuz* ile birbirine bağlamak fikrine kapılmak mümkündü[2]. Destanın bu bölümünü, zaman itibarile, *u*-Değişme husule geldikten sonra kaydetmek icabeder.

Bundan başka daha birçok şeyler de, bütün destanın olmasa bile, meşgul olduğumuz metin şeklinin nisbeten yeni olduğunu gösteriyor[3]. Yeni şekillerden *bile, yalğuz, ikinçi* ve şart sigası eki olan *-sar* yerine *-sa*'ya Kut. Bil.'de tesadüf olunuyor. *adak, aduğ* v. b.'da olduğu gibi, eski *-d-* (yani *-d.-*) ile yan yana *adğır* yerine *ayğır, kod-* yerine *koy-*, *udu-* yerine *uyu-* kullanılıyor. Bu noktadan iyelik (mülkiyet) ekli isimlerin Dativ (mef'ulün ileyh) ve Lokativ (mef'ulün fih)'lerindeki eski

[1] Krş. Németh, *A honfoglaló Magyarság kialakulása* S. 39. *oğuz*'un *ok*'la münasebettar olması ihtimalı, burada *-ğ-*'nın bulunması dolayısile, aksi ispat edilinceye kadar, varit değildir.

[2] 'İlk süt' için biz, Kaşgari'deki anlaşılmıyan ve hatalı olması muhtemel olan *-j-* ile *oğuj*'dan başka, aşağıdaki ve L t 'ta ancak kısmen kendi yerlerine göre sıralanmış şekilleri biliyoruz: *ağuz, uğuz, uğus,* (oku *oğuz*), *uvuz, üz, üs, ös*; sonuncusunu Castrén de kaydetmiştir. CC 131 *ous* = *segara* büsbütün başka bir şeydir. [*ovuz*'u biz Azerb. Yurt Bilgisi'nde de buluyoruz, Mayıs 1932 SS. 178 ve 187.] Bugünkü şark türkçesinde *uğuz* denmesi, orada *u*-Değişme dolayısile husule gelen *o-* ve *-o-*'dandır. Eski, ilk *o-* ve *-o-* sesleri *u-* ve *-u-* ile değişebilir. Misalleri şunlardır: *arık, aruk* > *örük, ürük* (Le Coq), *uruk* (Raquette); *tamuk* < *tumüh* (Le Coq), *tümüğ* (Raquette).

[3] Şimdi P. Wittek'in *İslam* XX, S. 202'deki yazısına bk. Onun vasıtasile Yazıcı-Oğlu'nun *Oğuznâme* 'sinden metnimizin tenkidi ve izâhı için biraz istifade edilip edilemiyeceğini bilmek faydalı olurdu.

-n-'nin ekseriya kaybolması çok mühimdir. Bu *-n-* kendisini pek az muhafaza edebilmiştir (meselâ: *başında, arasında*). Sonra eski Akkusativ (mef'ulün bih) eki olan *-ığ, -ig*'e hiçbir yerde tesadüf olunmuyor. Bu ek *-nı, -ni* tarafından büsbütün atılmıştır. Bundan başka bazı noktalara notlar sırasında işaret edilmiştir.

Bunlar metnimizin tam tarihini tespit için kâfi gelmemektedir, hatta, doğrusunu söylemek lâzım gelirse, metnin yazıldığı şiveyi de tayın etmek için kâfi değildir. Şimdilik ' yeni şark türkçesi ' tabirile iktifa etmek icap ediyor. Bunun böyle olduğunu *-ı-* yerine *-u-* kullanılması[1] ve Ablativ (mef'ulün anh) ekinin *-dın, -din* olması da gösteriyor. Ablativ ekinin burada şüphesiz *-dın, -din* olarak telâffuz edildiği muhakkaktır. Eger bunlar *-dan, -den* telâffuz edilmiş olsaydı, *kögüzündün, kündün* gibi yuvarlaklaşmalar anlaşılamazdı. Bunlar ancak *kündin* v. b.'dan gelmiş olabilir[2].

Metnimizin tarih ve şivesinin büsbütün şüpheli olması dolayısile, biz, şarkta sonradan *-k-* şeklini alan, sözlerin sonundaki *-ğ, -g*'lerin nasıl yazılacağı meselesi üzerinde durmak mecburiyetinde kaldık. Biz burada kendi bildiğimiz kadar eski sesli şekilleri koyduk, ve, bunların sessizlenme zamanını tayin etmek maalesef şimdiye kadar mümkün olmadığından[3], bu hareketimizde mahzur görmedik.

[1] Bir çok yerlerde etrafındaki sesli ve sessizlerle izah olunmıyan ...'lara rast geliniyor. Radloff'un *Proben*'larından 1. ciltteki şekillerde *uğla-* < *yığla-*, *yuğul-* < *yıkıl-* v. b. gibileri krş. General v. Mannerheim (JSFOu XXVII, 2 S. 64) *sığun* için *sugun*; *biçig* için *pity*... yazmış. Bu ve bunun gibi yüzlerce diger sorgu için lâzım gelen ilk araştırmalar henüz yapılmamıştır.

[2] Çok bilenlerden birisi bize: niçin Kazakçada olduğu gibi sade *kögüzündön* (< *kögüzünden*) okumuyorsunuz? — diye sorabilir. Bunun cevabı da, telaffuzun bu şekli Loktiv'te hiç bir zaman *-dö* yazılmadı... gibi, *künlerdin* (s. 3) v. b. 'a da uymadığı olacaktır.

[3] Belki bu meselede bize Marco Polo'dan başlıyarak Damia a Goes'e kadar tesadüf olunan has adlar yardım eder — belki de çince transkripsiyonlar ve mongulcaya geçmiş türkçe sözler?

y- ile değişen sesi *c-* veya *ç-* ile mi yazmalı? Biz *ç-*'yi tercih ettik, çünkü *çırağı, çık-* v. b.'daki harf her halde böyle telâffuz edilmelidir. Aynı zamanda *y-*'ler *ç-* olan bir büyük şive grubu da vardır. Meselâ bu gruba, yani Abakan-şivelerine, çok yakın olan Karagas ve Soyon'calarda *y-* ve *ç-*'lerin değişmesi bizim metnimizde olduğu gibidir (*yıl* ile yan yana *çıl*, *yer* ile yan yana *çer* v. b.).

Dikkate değer şekillerden *-a-* yerine kullanılan *-ağa-* (*tağam kağadır, kağar* = Yak. *kâr;* krş. not 246!)'da biz 'gerilmiş şekil'leri görmek istiyoruz. Fakat bu da, maalesef, bizim için henüz karanlık olan bir bölümdür. Buraya dahil olanlar: Kaz. *suvır-* = *sor-* 'emmek'; Kazak. *kabat* = *kat* (bk. *Proben* IV 307_{21} *otus kabat kîm*); *tüyün* = *tün* (K. K. Judachin'in Kara — Bulak metinleri, Taşkent 1927. S. 18) = Yak. *tün;* Uyg. Kom. v. b. *ya* = Bar. *yağa* = Koyb. Soyon. *çâ* (*Mél. as.* IX, 139 ve *Proben* IX, 120_{13}) = Yak. *sâ* (!) 'yay'[1]: Mannerheim (JSFOu. XXVII, $_2$ S. 63) Sarı Uygurlarda *kugaş kuğaş* = *kuş* kaydetmiştir. Karagas ve Yakutçada tesadüf olunan ve bu güne kadar anlaşılmıyan uzunlukların mühim bir kısmı da bu gibi gerilmiş şekillere dönecektir: *pêş*, Castrén *peyş* = Yak. *bies*; *ön* = Yak. *uon* v. b.

1. Yazıcı sözlerin başındaki ün (vokal)'leri ekseriya elifsiz yahut görülemiyecek şekilde yazmıştır. Söz başında böyle yazılmış ünler kalın harfle dizilmiştir.

2. Söz ortasında ى (*ı, i*) yazılması lâzım gelen yerlerde pek sık olarak ـه (*a, e*) yazılmıştır. Bu gibi yerlerde bu harf *italik* olarak dizilmiştir.

3. Noksan, yani ى (*i*)'siz yazılmış olan ilk hecelerin *ö* ve *ü*'sü metinde *italik* harfle dizilmiştir.

---

[1] Çag. ve Trk. *yay*, Kazak. *cay* nasıl izah edilmeli? Karayımca *yaya*'dan mıdır? Tar.'da olan *yâr* (Lt.), *yar* (*Proben* VI 76)'da muhakkak bir «yanlış» *-r* vücude gelmiştir ve hakikaten *yâ* yerinedir; krş. *3. Turkol. Brief* (Ungar. Jahrb. V 395 not). Burada olan *-r*, Almancadaki Kuh'de olan *-h* gibi, ancak bir uzatma alâmetidir. N. B. Sagaycada *sa* ve *ça* !

4. Metinde *d, t, s* ve *z* yazılmış olan, fakat *t, d, z* ve *s* okunması lâzım gelen harfler *italik* olarak dizilmiştir. Notlarda metin kısmı italik ile dizildiği için, orada bu sesler için düz harfler alınmıştır.

5. Burun *n*'si (ڭ sağır kef) metinde *ng* şeklinde gösterilmiştir.

6. Notlarda geçen ve şive hususiyetlerini gösteren kısa *i, u* ve *ü*'ler düz harflarla dizilmiştir.

7. Ayrı şive hususiyetlerini muhafaza edebilmek için. Trk. Türkçesinden farklı olan *e* yerine *ə* konmuştur.

8. Türkçe sözlerdeki *h* her yerde kalın, yani ح ve خ okunmalıdır.

9. Türkçe sözlerdeki *k*, kalın sözlerde = *q* (ق), ince sözlerde *k* (ك) okunmalıdır.

10. *u* ile *v* arasında telâffuz edilen ses notlarda ters-*v* (= ʌ) ile gösterilmiştir.

11. *d*'den inkişaf etmiş olan *z* (= ذ)'ler notlarda *d*. şeklinde dizilmiştir,

12. Metinde ***kalın italik*** harflerle dizilmiş olan bütün hece ve sözler, okunabilmekten ziyade, tahmin edilmiştir.

13. Metinde *n* ve *ğ*'lar ekseriya noktasızdır. Burada ayrıca izah verilmeden, metin icabına göre, doğrusu yazılmıştır.

14. *ğ* harfı metinde her yerde γ (= غ) işareti olarak kullanılmıştır. Bu harf *ğ* telâffuz olunmalı ve Trk. Türkçesindeki yumuşak *ğ* ile karıştırılmamalıdır.

15. Resimler (ss. 2, 45 ve 49) yarı yarıya küçültülmüştür.

16. Asıl metinde bulunmayıp sonradan doldurulan harfler ( ) içerisine alınmıştır. Asıl metinde yerleri bulunup ta. metnin zedelenmiş olması yüzünden, silinmiş olan ve sonradan doldurulan yerler [ ] içerisine alınmıştır.

I bolsun-ğıl *dep* *dediler* . anung angağu-su uşbu *durur* : . *dakı* mundın song sevinç *dapdılar* . k(e)ne künler-*din* bir kün ay kağan-ñuğ kösü yarıp bodadı, irkek oğul *doğurdı* . oşul oğul-nung öng-lük-i çırağı kök irdi, ağısı a*d*aş kısıl irdi, kös-ler-i al, saçları kaş-lar-ı kara irdi-ler irdi . yakşı nepsiki-ler-*din* körük-lüg-rek irdi . oşul oğul ana-sı-nıng kögüsündün oğuz-nı içip, mundın

II ar*dı*k-rak içmedi . yig e*d*, aş, sürme *di*ledi . *di*li kile başladı . kırık kün*din* song bedükledi, yüridi, oynadı . adakı ud adakı *deg*, bil-ler-i böri bil-ler-i *deg*, yağrı kiş yağrı *deg*, kögüsü aduğ kögüsü *deg* irdi . bedeni-nüng kamağı *dü*k *dü*lük-lüg irdi . yılkı-lar küde-ye *durur* irdi; a*d*-lar-ka mine *durur* irdi: kik av avla-ya *durur* irdi . künler-*din* song, keçe-ler-*din* song igi*d* boldı . bu

[Eksik]

III çakda bu yirde bir uluğ orman bar irdi : köp müren-ler, köp ögüz-ler bar irdi . bunda kilgen-ler kik köp köp, bunda uçkan-lar kuş köp köp irdi . oşul orman iç(i)nde bedük bir kıyand(kat) bar irdi . yılkı-lar-nı, yil kün-ler-ni yir irdi . bedük yaman bir kik irdi . birke emgek birle il kün-ni basup irdı . oğuz kağan bir iriz kakız kişi irdi . bu kıyand(kat)-nı avlamak *di*ledi . kün-ler-de bir kün avğa çıkdı . çıda birle,

IV ya ok birle, *dakı* kılıç birle, kalkan birle a*d*ladı . bir buğu aldı . şul buğu-nı *dal*-nug çubukı birle ığaç-ka bağladı, ki*dd*i .

(1) . . . olsun' — dediler. Onun resmi budur [ ]. Bundan sonra sevindiler. (3) Yine günlerden bir gün Ay Kağanın gözü parladı, doğum ağrıları başladı (??) ve bir erkek çocuk doğurdu. (5) Bu çocuğun yüzü gök; ağzı ateş (gibi) kızıl; gözleri elâ; saçları ve kaşları (7) kara idi. Perilerden daha güzeldi. Bu çocuk anasının (9) göğsünden ilk sütü emdi

(10) ve bir haha emmedi. Çiğ et, çorba ve şarap (11) istedi. Dile gelmeğe başladı; kırk gün sonra büyüdü, yürüdü ve oynadı. Ayakları öküz ayağı gibi; beli (13) kurt beli gibi: omuzları samur omuzu gibi; göğsü ayı göğsü gibi idi. Vücudu baştan aşağı (15) tüylü idi. At sürüleri güder, ata biner ve (17) av avlardı. Günlerden ve gecelerden sonra yiğit oldu. Bu . . .

[Eksik]

(19) O çağda, orada büyük bir orman vardı: bir çok dereler ve ırmaklar vardı. Buraya gelen (21) avlar ve burada uçan kuşlar çoktu. Bu ormanın içinde büyük bir gergedan (23) vardı. At sürülerini ve halkı yerdi. Büyük ve yaman bir canavardı. Ağır bir eziyetle (25) halkı ezmişti. Oğuz Kağan cesur bir adamdı. Bu gergedanı avlamak istedi. (27) Günlerden bir gün ava çıktı. Kargı,

(28) yay, ok, kılıç ve kalkanla (29) ava gitti. Bir geyik ele geçirdi, onu söğüt dalı ile bir ağaca bağladı ve gitti. (31) Sonra

31 andın song ir*de* boldı . *d*ang ir*de* çak-
32 da keldi . k*ö*rdi, kim : kıyand(kat) buğu-nı alıp
33 *d*urur . kine bir aduğ aldı, al*d*un-luğ
34 bilbağı birle yığaç-ka bağladı, ki*d*di .
35 mundun song ir*de* boldı . *d*ang ir*de*
V 36 çakda kildi . k*ö*rdi, kim : kıyand(kat) aduğ-nı alıp *d*urur.
37 k(e)ne oşu ığaç-nıng *dü*b(i)nde *d*urdı . kıyand(kat)
38 kelip başı birle oğuz kalkanın urdı . oğuz
39 çıda birle kıyand(kat)-nıng başın urdı, anı
40 öl*d*ürdi . kılıç birle başın kesdi, aldı, k*id*di . k(e)ne
41 kelip k*ö*rdi, kim : bir şung-kar kıyand(kat) içegü-sin
42 y(i)mek-de *d*urur . ya birle, ok birle
43 şung-kar-nı öl*d*ürdi, başın kesdi . andın
44 song *d*edi, kim : şung-kar-nung ang(a)ğu-
45 sı uşbu *d*urur : . buğu y(i)di, aduğ y(i)di; çıdam
VI 46 *ö*l*d*ürdi, *d*emür bolsa; kıyand(kat)-nı şung-
47 kar y(i)di ; ya okum *ö*l*d*ürdi, y(e)*s* bolsa, *d*ep *d*edi.
48 ki*d*di . *d*akı kıyand(kat)-nıng anguğu-su uşbu
49 *d*urur : . k(e)ne k*ü*n-ler-de bir k*ü*n
50 oğuz kağan bir yir-de *d*engri-ni çalbarğu-
51 da irdi, karangğu-luk keldi . k*ö*k-dün
52 bir k*ö*k yaruk *dü*şdi . k*ü*n-dün ay
53 ay-dın koğulğu-luğ-rak
54 irdi . oğuz kağan y*ü*rüdi. k*ö*rdi. kim :
VII 55 uşbu yaruk-nung ara-sında bir kız
56 bar irdi, yalğuz ol*d*urur irdi . yakşı körük-
57 lüg bir kız irdi . anung başında a*d*aş-
58 luğ yaruk-luğ bir meng-i bar irdi.
59 al*d*un kasuk *d*eg irdi . oşul kız an*d*ağ

sabah oldu. Tan ağarırken yine geldi ve gördü ki: gergedan geyiği almış. (33) Sonra Oğuz Kağan bir ayı tuttu: onu altın kuşağı ile ağaca bağladı, gitti. (35) Yine sabah oldu. Tan

(36) ağarırken yine geldi ve gördü ki: gergedan ayıyı da almış. (37) Bu sefer o ağacın dibinde (kendisi) durdu. Gergedan geldi ve başı ile Oğuz'un kalkanına vurdu. Oğuz (39) kargı ile gergedanın başına vurdu ve onu öldürdü. Kılıcı ile başını kesti. aldı gitti. Tekrar (41) geldiği zaman gördü ki: bir ala doğan gergedanın bağırsaklarını yemektedir. Yay ve okla (43) ala doğanı öldürdü ve başını kesti. Ala doğanın resmi (45) budur [ ]. Sonra dedi ki: '(Gergedan) geyiği yedi. ayıyı yedi. Kargım onu

(46) öldürdü: demir olsa (olduğu için). Gergedanı ala doğan yedi. Yayım, okum onu öldürdü: bakır olsa (olduğu için)' — dedi, (48) gitti. Gergedanın resmi budur [ ]. Yine günlerden bir gün (50) Oğuz Kağan bir yerde Tanrıya yalvarmakta idi. Karanlık bastı. Gökten (52) bir gök ışık indi. Güneşten ve aydan daha parlaktı. (54) Oğuz Kağan oraya yürüdü ve gördü ki:

(55) o ışığın içinde bir kız var, yalnız oturuyor. Çok güzel bir kızdı. Başında (alnında?) ateşli (58) ve parlak bir beni vardı, demir kazık (kutup yıldızı) gibi idi. O kız öyle (60)

60 körük-lüg irdi, kim : külse, kök
61 dengri küle durur; ığlasa, kök dengri
62 ığla-ya durur . oğuz kağan
63 anı kördükde usı kalmadı, kiddi; s(e)vdi, aldı . anung
VIII 64 birle yaddı, dilegüsin aldı . döl boğaz
65 boldı . künlerdin song, keçe-ler-din song
66 yarudı . üç irkek oğul-nı doğurdı . birin-çi-
67 si-ge kün ad koydı-lar, ikin-
68 çi-si-ge ay ad koydı-lar, üçün-çü-
69 sü-ge yulduz ad koydı-lar . k(e)ne bir kün
70 oğuz kağan av-ğa kiddi . bir
71 köl ara-sında alın-dın bir ığaç
72 kördi . bu ığaç-nung kabu-çakında
IX 73 bir kız bar irdi, çalğuz oldurur irdi .
74 yakşı körük-lüg bir kız irdi . anung
75 kösü kök-dün kök-rek irdi .
76 anung saç-ı müren osuğı deg, anung
77 dişi ünçü deg irdi . andağ körük-
78 lüg irdi, kim: yir-ning yil küni anı körse ,
79 ay ay ah ah ölerbiz, dep süd-din
80 kumuz bola durur-lar . oğuz kağan
81 anı kördükde usı kiddi, çüreki-ge adaş
X 82 düşdi, anı s(e)vdi, aldı: anung birle yaddı, dilegü-
83 sün aldı . döl boğaz boldı . kün-ler-
84 din song, keçe-ler-din song
85 yarudı . üç irkek oğul-nı doğurdı . birin-
86 çi-si-ge kök ad koydı-lar, ikin-
87 çi-si-ge dağ ad kaydı-lar, üçün-çü-
88 sü-ge dengiz ad koydı-lar .
89 andın song oğuz kağan bedük
90 doy birdi . il kün-ge çar-lığ

| Eksik |

XI 91 çarlap kinge-şdi-ler, keldi-ler . kırık şire

güzeldi ki, gülse, gök tanrı gülüyor; ağlasa, gök tanrı (62) ağlıyor (sanılırdı). Oğuz Kağan onu görünce aklı gitti: sevdi, aldı.

(64) Onunla yattı ve dilediğini aldı. Kız gebe kaldı. Günler ve gecelerden sonra (66) (gözleri) parladı ve üç erkek çocuk doğurdu. Birincisine Kün adını koydular: ikincisine (68) Ay adını koydular; üçüncüsüne Yultuz adını koydular. Yine bir gün (70) Oğuz Kağan ava gitti. Önünde, bir göl ortasında, bir ağaç gördü. Bu ağacın koğuğunda

(73) bir kız vardı, yalnız oturuyordu. (74) Çok güzel bir kızdı. Gözü gökten daha gök idi: (76) saçı ırmak gibi dalgalı idi: dişi inci gibi idi. Öyle güzeldi (78) ki, eger yer yüzünün halkı onu görse: 'Eyvah! ölüyoruz!' —der ve (tatlı) süt (80) (acı) kımız olurdu. Oğuz Kağan onu görünce aklı gitti. Yüreğine ateş

(82) düştü: onu sevdi, aldı. Onunla yattı ve dileğini aldı. (Kız) gebe kaldı. Günler (84) ve gecelerden sonra (gözleri) parladı ve üç erkek çocuk doğurdu. Birincisine (86) Kök adını koydular; ikincisine Tağ adını koydular: üçüncüsüne (88) Tengiz adını koydular. Sonra Oğuz Kağan büyük (90) bir doy (ziyafet) verdi. Halka emir (verdi ki . . .)

| Eksik |

(91) (Oğuz Kağan halkı) çağırınca, ahali birbirine danıştı ve gel-

kırık bandeng çapdurdı . *dürlüg* aşlar, *dür*lüg sürme-ler, çubu-yan-lar, kımız-lar aş(a)dı-lar, içdi-ler . doy-dın song oğuz kağan beg-ler-ge il kün-ler-ge çarlığ birdi. d(a)kı dedi, kim : men sin-ler-ge boldum kağan, | alalıng ya dakı kalkan, || damğa biz-ge bolsun buyan, | kök böri bolsun-ğıl uran : || demür çıda-

XII lar bol orman, | av yirde yürüsün kulan, || dakı daluy, dakı müren, | kün duğ bol-ğıl, kök kurıkan, || dep dedi . k(e)ne andın song oğuz kağan dörd sarı-ğa çarlığ çumşadı . bildür-gü-lük bididi, ilçi-ler-i-ge birip yiberdi . uşbu bildür-gü-lük-de bidil-miş irdi, kim: men uyğur-nıng kağanı bola men, kim yir-ning dörd bulung-ı-nung kağanı bolsam kerek durur: sin-ler-din baş çalunğu-

XIII luk dilep men durur . oşul, kim mening ağız-um-ğa bakar durur bolsa, darıdığ dardıp dosd dudar men, dep dedi . uşbu, kim ağız-um-ğa bakmaz durur bolsa, çımad çakıp, çerig çekip, duşman dudar men ; dağurak basıp, asdurıp, yok bolsun-ğıl dep kılur men, dep dedi . k(e)ne bu çak-da ong çanga-k-da aldun kağan degen bir kağan bar irdi . uşbu aldun

XIV kağan oğuz kağan-ğa il-çi yumşap yiber-di . köp delim aldun kümüş dardıp, köp delim kız yakud daş alıp, köp delim erdini-ler yiber-ip yumşap, oğuz kağan-ğa s(o)yurkap birdi: ağız-ı-ğa bakındı . yakşı bigü birle dosd-luk kıldı . anung birle amırak boldı . çong çangakı-da urum degen bir kağan bar irdi . uşbu kağan-nung

di. Oğuz Kağan kırk masa ve kırk sıra yaptırdı. Türlü aşlar, (93) türlü şaraplar, tatlılar ve kımızlar yediler ve içtiler. Doydan sonra Oğuz (95) Kağan beylere ve halka yarlık verdi ve 'Ben sizlere (97) oldum Kağan: alalım yay ile kalkan; nişan olsun bize buyan; (99) kurt olsun (bize) uran (savaş bağrışı): demir kargı

(100) olsun orman; av yerinde yür(ü)sün kulan: daha deniz daha müren (ırmak); güneş bayrak, gök (102) kurıkan, (çadır)' — dedi. Ondan sonra Oğuz Kağan dört yana emirler (104) yolladı; tebliğler yazdı ve ilçilere verip gönderdi. Bu tebliğlerde şöyle (106) yazılmıştı: 'Ben uygurların kağanıyım ve yer yüzünün dört köşesinin kağanı (108) olsam gerektir. Sizden itaat

(109) dilerim. Kim benim emirlerime baş eğerse, hediyelerini (111) kabul ederek, onu dost edinirim. Kim baş eğmezse, gazaba (113) gelirim; düşman sayarak, ona karşı asker çıkarır ve derhal baskın: yapıp onuastırır ve yok ettiririm'. — (115) Yine o zamanlarda sağ yanda, Altun Kağan (117) adında, bir kağan vardı. Bu Altun

(118) Kağan Oğuz Kağan'a ilçi gönderdi. Pek çok altın, gümüş takdim etti ve (120) yakut taşlar alıp, pek çok cevahir yollıyarak, bunları Oğuz Kağana saygı ile (122) sundu. Ona itaat etti, eyi hediyelerle dostluk temin etti ve onunla dost (124) oldu. Sol yanında Urum adında bir kağan vardı. Bu kağanın (126) askeri ve şehirleri pek çoktu.

126 çerig-i köp köp, balık-lar-ı köp köp irdi-ler
XV 127 irdi . oşul urum kağan oğuz kağan-
128 nung çarlığ-ın saklamaz irdi : kadağla-
129 ğu barmaz irdi . mu-nı söz söz-
130 ni dudmaz men durur men, dep yarlığ-
131 ka bakmadı . oğuz kağan çımad
132 adup, anga adlağu diledi . çerig birle
133 adlap, duğ-lar-nı dudup kiddi . kırık
134 kün-dün song muz day degen
135 dağ-nung ada-kığa keldi . kurıkan-
XVI 136 ın düşkürdi, şük bolup uyup durdı . çang irde
137 bolduk-da oğuz kağan-nung
138 kurıkan-ı-ğa kün deg bir
139 çaruk kirdi . ol çaruk-dun kök
140 dülük-lüg, kök calluğ bedik
141 bir irkek böri çıkdı . oşul böri oğuz
142 kağan-ğa söz birip durur irdi .
143 dakı dedi, kim : ay ay, oğuz, urum |
144 üsdi-ge sen adlar bola sen
XVII 145 ay ay, oğuz, dapukung-lar-ğa men
146 yürür bola men, || dep dedi . kene
147 andın song oğuz kağan
148 kurıkan-nı dür-dür-di, kiddi . kördi,
149 kim : çerig-ning dapuk-lar-ı-
150 da kök dülük-lüg, kök çalluğ
151 bedik bir irkek böri yürügü-de
152 durur . ol böri-ning ard-lar-ın kadağ-
153 lap yürügü-de durur irdi-ler irdi . bir
XVIII 154 neçe kün-ler-din song kök
155 dülük-lüg, kök çal-luğ bu bedik
156 irkek böri durup durdı . oğuz dakı çerig
157 birle durup durdı . munda idil müren degen
158 bir dalay bar irdi . idil müren-ning kuduğ-
159 ı-da bir kara dağ dapık-ı-da

(127) Bu Urum Kağan Oğuz Kağanın emrini dinlemezdi. Onun arkasından (129) gitmezdi. 'Ben onun sözünü tutmam'— diyerek emrine (131) bakmadı. Oğuz Kağan gazaba gelerek onun üzerine yürümek istedi; bayrağını açarak, askerile (133) ona karşı yürüdü. Kırk gün sonra Muz Tağ adında (135) bir dağın eteğine geldi. Çadırını

(136) kurdurdu ve sessizce uyudu. Tan ağarınca Oğuz Kağan'ın (138) çadırına güneş gibi bir ışık girdi. O ışıktan gök (140) tüylü ve gök yeleli büyük bir erkek kurt çıktı. Bu kurt Oğuz (142) Kağana hitap etti ve : 'Ey Oğuz, sen Urum (144) üzerine yürümek istiyorsun;

(145) ey Oğuz, ben senin önünde yürümek istiyorum'— dedi. (147) Ondan sonra Oğuz Kağan çadırını dürdürdü ve gitti. Gördü (149)ki, askerin önünde gök tüylü ve gök yeleli (151) büyük bir erkek kurt yürümektedir ve kurdun ardı sıra (153) ordu gelmektedir.

(154) Gök tüylü ve gök yeleli bu büyük erkek kurt bir kaç gün sonra durdu. Oğuz Kağan da askeri (157) ile durdu. Burada İtil Müren adında bir deniz vardı. Bu İtil Müren'in kenarın-

160 uruşğu duduldı . ok bir-le, çıda
161 bir-le, kılıç birle uruşdı-lar . çerig-
162 ler-ning ara-lar-ı-da köp delim boldı uruşğu, |
XIX 163 il kün-ler-ning köngül-ler-i-de
164 köp delim boldı kayğu . || dudulunç, uruşunç
165 andağ yaman boldı, kim : idil müren-
166 nüng suğı kıp kısıl, sip singgir deg
167 boldı . oğuz kağan baş(a)dı, urum kağan
168 kaçdı . oğuz kağan urum kağan-
169 nung kağan-luk-ın aldı ; il
170 kün-in aldı . ordu-sı-ğa köp
171 uluğ ölüg barğu, köp delim dirig
XX 172 barğu dusu boldı . urum kağan-nung
173 bir karun-daşı bar irdi ; uruz beg degen
174 irdi . ol uruz beg oğul-un dağ başı-
175 da dering müren ara-sı-da
176 y(a)kşı berik baluk-ka yumşadı . dakı
177 dedi, kim : baluk-nı kadağlağu kerek durur ;
178 sen da[kı] uruşğu-lar-dın song baluk-
179 nı biz-ge saklap kel-gil, dep dedi . oğuz
180 kağan oşul baluk-ka adladı . uruz
XXI 181 beg-ning oğul-ı anga köp aldun
182 kümüş yib[e]rdi . dakı dedi, kim : ay, men-ning
183 kağan-um sen . men-ge ada-m bu
184 baluk-nı birip durur . dakı dedi, kim : baluk-
185 nı kadağlağu kerek durur, sen dakı
186 uruşğu-lar-dın song baluk-nı benge
187 saklap kel-gil, dep dedi: adam çımad adup irse,
188 menüng dap-um irür-mü; sen-din
189 çarluğ b(a)ğluğ bellüg bola men .
XXII 190 biz-ning kud-(ı)bız sen-ning
191 kud-ung bolmuş, biz-ning uruğ-
192 (ı)bız sen-ning ığaç-(u)ng-nung
193 uruğ-ı bolmuş bolup durur . dengri sen-

da (159) bir kara dağın önünde savaş başladı. Okla, kargı (161) ile ve kılıçla vuruştular. Askerlerin arasında vuruşma çok oldu,

(163) halkın gönüllerinde kaygı çok oldu. Boğuşma ve vuruşma (165) öyle yaman oldu ki, İtil Müren'in suyu zencefre gibi baştan başa kıp kırmızı (167) oldu. Oğuz Kağan yendi ve Urum Kağan kaçtı. Oğuz Kağan Urum Kağan'ın (169) hanlığını ve halkını aldı. Onun ordugâhına pek (171) çok cansız ve pek çok canlı

(172) ganimet düştü. Urum Kağan'ın bir kardeşi vardı. Adı Uruz Beg (174) idi. Bu Uruz Beg oğlunu dağ başında, derin ırmak arasında (176) iyi tahkim edilmiş bir şehre yolladı ve: 'Şehri korumak gerek, (178) sen şehri bizim için koru ve savaştan sonra bize gel'— dedi. Oğuz (180) Kağan bu şehre yürüdü. Uruz

(181) Beg'in oğlu ona çok altın ve gümüş yolladı ve dedi ki: 'Ey (Oğuz Kağan), sen benim (183) kağanımsın: babam bana bu şehri verdi ve: 'Şehri (185) korumak gerektir: sen de şehri benim için (187) koru ve savaştan sonra gel' — dedi. Babam (sana) kızdı ise, bu benim suçum mudur? Ben senin (189) emrini yerine getirmeğe hazırım.

(190) Bizim saadetimiz senin saadetindir; bizim uruğumuz (192) senin ağacının (?) yemişindendir. Tanrı sana (194) yer vermek

194 ge yir birip buçurmuş bolup durur. men senge
195 başum-nı kud-um-nı bire men. bigü
196 birip, dosd-luk-dın çıkmaz dur(ur men),
197 dep dedi. oğuz kağan igid-ning
198 söz-ün y(a)kşı kördi, sivindi, küldi. dakı
XXIII 199 ayddı, kim: men-ge köp aldun yumşap sen, |
200 baluk-nı yakşı saklap sen, || dep dedi. anung
201 üçün anga *saklap* ad koydı; dosd-luk
202 kıldı. k(e)ne çerig birle *oğuz kağan*
203 idil degen müren[-ge keldi. | idıl degen
204 bedük bir müren durur. *oğuz* kağan anı
205 kördi. dakı dedi, kim: idil-ning suğ-ı-dın
206 *neçük* keçer-biz, dep dedi. çerig-de bir
207 y(a)kşı beg bar irdi; anung adı uluğ ordu
XXIV 208 beg irdi. usluğ [. . . . . .] bir ir irdi.
209 kördi, kim: bu yirde köp delim dal-lar, köp delim
210 ığaç-lar [. . . . . . .]. *oşul* ığaç-lar
211 *m . . . . kesdi*. ığaç-lar-da
212 yaddı, keçdi. oğuz *kağan s(e)vinç* addı, küldi.
213 dakı ayddı, kim: ay ay, sen mun-da beg
214 bolung, | kıpçak degen sen beg bolung, ||
215 dep dedi. dakı ilgerü kiddi-ler. andın song
216 oğuz kagan k(e)ne kök dülük-lüg,
XXV 217 kök çalluğ irkek böri kördi. uşbu kök
218 böri oğuz kağan-ğa ayddı, kim: amdı
219 çerig birle mun-dun adl(a)ng, oğuz,
220 adlap il kün-ler-ni, beg-ler-ni kildür-
221 gil, men sen-ge başlap yol-nı körgür-ür
222 men, dep dedi. dang irde bolduk-da
223 oğuz kağan kördi, kim: irkek böri
224 çerig-ning dapuk-lar-ı-da yürügü-
225 de durur, s(e)vindi. ilge-rü kiddi. oğuz
XXVI 226 kağan bir çokur-dın ayğır ad-ka mine
227 durur irdi. oşul ayğır ad-nı bek çok siv(i)yür

lutfunda bulunmuş; ben sana başımı ve saadetimi veriyorum: sana vergi (196) veririm ve dostluktan çıkmam'— dedi. Oğuz Kağan yiğitin (198) sözünü iyi gördü, sevindi, güldü ve

(199) 'Sen bana çok altın yollamışsın ve şehri iyi korumuşsun'— dedi. Onun (201) için ona Saklap adını koydu ve onunla dost oldu. Sonra Oğuz Kağan askerlerile (203) İtil adındaki ırmağa geldi. İtil büyük bir ırmaktır. Oğuz Kağan onu (205) gördü ve: 'İtilin suyunu nasıl geçeriz?'— dedi. Asker arasında iyi bir bey vardı. Onun adı Uluğ Ordu

(208) Beg idi. O akıllı ve . . . bir erdi: gördü ki; bu yerde pek çok dal ve pek çok (210) ağaç . . . O ağaçları . . . kesti ve bu ağaçlara (212) yattı, geçti. Oğuz Kağan sevindi, güldü ve: 'Sen burada bey (214) ol: senin adın Kıpçak Beg olsun'— dedi. Yine ilerlediler. Ondan sonra (216) Oğuz Kağan yine gök tüylü

(217) ve gök yeleli erkek kurdu gördü. O kurt Oğuz Kağan'a: 'Şimdi, (219) Oğuz, sen asker ile buradan yürüyerek, halkı ve beyleri götür: (221) ben önden sana yol gösteririm'— dedi. Tan ağarınca, (223) Oğuz Kağan gördü ki, erkek kurt askerin önünde yürümektedir: (225) sevindi ve ilerledi. Oğuz

(226) Kağan her zaman bir alaca ata binerdi. O bu atı pek çok

228 irdi . çolda uşbu ayğır *ad* kösd*i*n *yidü*
229 k(a)çdı, ki*d*di . munda uluğ bir *d*ağ bar
230 irdi . öse *üsdün*-de *d*ong *d*akı *m*uz
231 bar *d*urur . anung başı soğuk-dın ap ak
232 *d*urur . anung *üçün* anung *adı muz dağ*
233 *d*urur . oğuz kağan-nıng *adı muz dağ*
234 içiğe kaçıp ki*d*di . oğuz kağan mundın
XXV I 235 köp çığay, emgek çek*i*p *d*urdı . çerig-de
236 b*i*r bid*i*k kakız **i**r beg bar irdi .
237 çalang bulang-dın koruk-maz *d*urur
238 irdi . *çürüğü*-de, soğur-ğu-da onğa
239 ir irdi. oşul beg *d*ağ-lar-ğa kirdi,
240 *yürü*dü . *d*okuz kün-dün soug **oğuz**
241 kağan-ğa ayğır *ad*-nı k*i*ldür-di . muz
242 *d*ağ-lar-da köp soğuk bol*u*p-dın ol beg
243 kağar-dın sar'unmış irdi ; ap ak irdi. oğuz
XXVIII 244 kağan siv(i)nç birle k*ü*ld*i* : ay*d*dı, kim :
245 ay, sen munda beg-ler-ge bolğıl başlık, |
246 ma m(e)nglep senge *ad* bolsun kağar-lık, ||
247 *d*ep *d*edi . köp erd*i*ni soyur-kadı : il-ge-rü ki*d*di .
248 k(e)ne yol-da bedük bir *öy* k*ö*rdi . bu *öy*-nüng
249 *d*ağam-ı al*d*un-dın irdi : *d*ung-luk-lar-ı *d*(a)kı
250 k*ü*müş-dün, kalık-la r-ı *d*emür-d*i*n irdi-ler
251 irdi. kapuluk irdi, açkıç yok irdi .
252 çerig-de [b]ir y(a)kşı çeber ir bar irdi . anung
XXIX 253 adı *dö*mürdü kağul *d*egen irdi . anga
254 carlığ kıldı, kim : sen munda kal, aç kalık.
255 açğung-dun song k*i*l ordu-ğa, *d*ep
256 *d*edi . mundın anga kalaç *ad* koydı ; il-ge-
257 rü ki*d*di . k(e)ne bir k*ü*n k*ö*k *dü*lük-
258 lüg, kök çalluğ irkek böri *yürü*meyn
259 *d*urdı . oğuz kağan *d*akı *d*urdı : kurıkan
260 *dü*şküre *d*urğan *d*urdı . *d*arlağu-sız
261 *bir* yası yir irdi . munga *çürçed* de*d*ürür-ler irdi .

severdi. (228) Yolda bu at gözden kaybolup kaçtı. Burada büyük bir dağ vardı. (230) Üstünde don ve buz vardı. Onun başı soğuktan ap ak (232) idi. Onun için adı Muz Tağ idi. Oğuz Kağan'ın atı bu Muz Tağ'ın (247) içine kaçtı, gitti. Oğuz Kağan bundan

(235) çok eziyet ve iztirap çekti. Asker arasında bir kahraman bey vardı. (237) Ne tanrıdan ne de şeytandan korkardı. Yürüyüşe ve soğuğa dayanıklı bir (239) erdi. O bey dağlara girdi, yürüdü. Dokuz gün sonra atı (241) Oğuz Kağan'a getirdi. Muz Tağ'da çok soğuk olduğundan, o bey (243) kara sarılmıştı, bembeyazdı. Oğuz

(244) Kağan sevinçle güldü ve : 'Sen buradaki beylere baş ol (246) ve senin adın ebediyen Karluk olsun'— dedi. Ona çok mücevher bağışladı ve ilerledi. (248) Yolda büyük bir ev gördü. Bu evin duvarı altından, pencereleri (250) gümüşten ve çatısı demirdendi. Kapalı idi ve anahtar yoktu. (252) Asker arasında pek becerikli bir adam vardı.

(253) Adı Tömürdü Kağul idi. Ona buyurdu : 'Sen burada kal ve çatıyı aç ; (255) açtıktan sonra orduya gel.'— Bunun üzerine ona Kalaç (kal! aç!) adını koydu ve (257) ilerledi. Yine birgün gök tüylü ve gök yeleli erkek kurt (259) durdu. Oğuz Kağan da durdu ve çadırını kurdurdu. Bu, tarlasız (261) ve çorak bir yerdi. Buraya Çürçet diyorlardı.

XXX bedük bir yurd, il kün irdi . yılkı-lar-ı
köp : ud, busağ-lar-ı köp : aldun kümüş-ler-i köp :
erdini-ler-i köp irdi-ler irdi . munda çürçed kağan-
ı , il kün-i oğuz kağan-ğa karşu
kildi-ler . uruş dokuş başlandı : oklar birle, kılıç-
lar birle uruşdı-lar . oğuz kağan baş(a)dı,
çürçed kağan-nı basdı, öldür-di, başın
kesdi . çürçed il kün-in öz ağısı-ğa
bakındur-dı . u[ru]şğu-dun song oğuz kağan-
XXXI [n]ung çerig-i-ge, nöker-ler-i-ge, il kün-
ige andağ uluğ ölüg barğu düşdi, kim,
yüklemek-ke, kildür-mek-ke ad, kağadır, ud
aslık boldı . munda oğuz kağan-nung
çerigi-de usluğ y(a)şkı bir çeber kişi bar irdi . anung
adı barmak-lığ çosun billig irdi . bu çeber
bir kanğa çapdı . kanğa üsdün-de ölüg
barğu-nı koydı . kanğa başı-da dirig
barğu-nı koydı . darıddı-lar, kiddi-ler . nöker-ler-
XXXII nüng, il kün-nüng kamağı munı kördi-ler, şaşdı-lar .
kanğa-lar dakı çapdı-lar . mun-lar kanğa yürümek-
de kanğa, kanğa söz bire durur
irdi-ler irdi . anung üçün anlar-ğa
kanğa ad koydı-lar . oğuz kağan kanğa-
lar-nı kördi, küldi : dakı ayddı, kim : kanğa kanğa
birle ölüg-ni dirig yürügür-sün, | kanğa-
luğ sen-ge ad bolğu-luk kanğa
belgür-sün, || dep dedi : kiddi . andın song
XXXIII kene bu, [kök] dülük-lüg, kök çalluğ
irkek böri birle sındu, dakı dang-ğud, dakı
şağam yınğğak-lar-ı-ğa adlap kiddi :
köp uruşğu-dın, köp dokuşğu-dun song
anlar-nı aldı : öz yurdı-ğa bir-le-di :
baş(a)dı, basdı . k(e)ne daşkarun kalma-sun,
bellüg bolsun, kim : kün-dün-ki bulung-da

(262) Büyük bir yurt idi; atları çok, öküzleri ve buzağıları çok, altın ve gümüşleri çok, (264) cevahirleri çoktu. Burada Çürçet Kağan ve onun halkı Oğuz Kağan'a karşı (266) geldiler. Vuruşma ve çarpışma başladı. Oklarla, kılıçlarla vuruştular. Oğuz Kağan yendi, (268) Çürçet Kağan'ı mağlup etti, öldürdü; başını kesti ve Çürçet halkını kendisine (270) tabi kıldı. Vuruşmadan sonra Oğuz Kağan'ın

(271) askerlerine, maiyetine ve halkına öyle büyük bir ganimet düştü ki, (273) yüklemek ve götürmek için at, katır ve öküz az geldi. Oğuz Kağan'ın (275) askeri arasında tecrübeli ve gayet becerikli bir adam vardı. Onun adı Barmaklığ Çosun Billiğ idi. Bu becerikli usta, (277) bir araba yaptı. Arabaya cansız ganimetleri yükledi. Arabanın ön tarafına canlı (279) ganimetleri koydu. Onlar çektiler, gittiler. Oğuz Kağan'ın maiyeti

(280) ve halkı, hepsi bunu gördü ve şaşırdı. Onlar da araba yaptılar. Bunlar arbayı çekerken (durmadan): (282) 'Kanğa! kanğa!'— diye bağrıyorlardı. Onun için onlara (284) Kanğa adını koydular. Oğuz Kağan arabaları gördü, güldü ve: '*Kanğa kanğa* (238) ile cansızı canlı yürütsün; sizin adınız Kanğaluğ olsun ve (bunu) araba (288) göstersin (?)'— dedi, gitti. Ondan sonra

(289) yine bu gök tüylü ve gök yeleli erkek kurtla Hint, Tangut ve (291) Suriye taraflarına yürüdü. Pek çok vuruşmadan ve pek çok çarpışmadan sonra (293) onları aldı ve kendi yurduna kattı: onları yendi ve kendisine tabi kıldı. Yine söylenmeden kalmasın

barkan degen bir yir bar durur . uluğ
barğu-luğ bir yurd durur . köp ısığ bir yir
XXXIV durur . munda köp kik-ler-i, köp kuş-lar-ı bar durur
aldun-ı köp, kümüş-i köp, irdini-ler-i köp durur . il kün-
ler-i-ning öng-lük-i, çırağı kap kara durur .
oşul yir-ning kağan-ı masar degen bir kağan
irdi . oğuz kağan anung üsdi-ge
adladı . andağ yaman uruşğu boldı: oğuz
.kağan baş(a)dı, masar kağan kaçdı . oğuz
anı basdı, yurd-ın aldı, kiddi . anung dosd-lar-ı
köp sivinç[-ler] dapdı . anung duşman-lar-ı köp
XXXV kayğu-lar [dapdı] . oğuz [kağan] baş(a)dı .
sana-ğu-luğ-sız neme-ler, yılkı-
lar aldı . yurd-ı-ğa, ö(y)ı-ge düşdi, kiddi .
k(e)ne çaşka-run kalma-sun, kim,
bellüg bolsun, kim: oğuz kağan-nung
çanı-da ak sakal-luğ, moz saç-luğ
usun usluğ bir kard kişi durur bar irdi .
uk-ğu-luğ, düsün bir yir irdi, düşimel
irdi, anung adı uluğ dürük irdi . kün-
XXXVI ler-de bir kün uyku-da bir aldun
ya kördi; dakı üç kümüş ok kördi . bu aldun
ya kün doğışı-d(ı)n da kün baduşı-
ğa-ça degen irdi . dakı bu üç
kümüş ok dün yangğak-ka kide
durur irdi . uyku-dun song düş-de kör-
genin oğuz kağan-ğa bildür-di;
dakı dedi, kim : ay, kağan-um, sen-ge
çaşğu bolsun-ğıl düsün | ay, kağan-um | sen-ge |:
XXXVII dürlük bols[un]-ğıl düsün : || [ne-gü k]ök
dengri birdi düşüm-de kildür-sün : dala
durur yir-[n]i uruğ-ung-ğa birdür-sün, ||
dep dedi . oğuz kağan uluğ dürük-
nüng söz-ün y(a)kşı kördi, ögüdün

(295) ve belli olsun ki, cenupta Barkan denilen bir yer vardır, çok (297) zengin bir yurttur ve çok sıcak bir yerdir. (298) Burada çok av ve çok kuş vardır. Altını, gümüşü ve cevahiri çoktur. Halkının (300) çehresi kap karadır. Bu yerin kağanı Masar adında bir kağandı. (302) Oğuz Kağan onun üzerine yürüdü. Çok yaman bir vuruşma oldu. Oğuz (304) Kağan yendi, Masar Kağan kaçtı. Oğuz onu hükmü altına aldı, yurdunu ele geçirdi, gitti. Onun dostları (306) çok sevindiler, düşmanları çok

(307) üzüldüler. Oğuz Kağan yendi. Sayısız eşya, at (309) aldı ve yurduna, evine doğru yola koyuldu, gitti. Yine söylenmeden kalmasın (311) ve belli olsun ki, Oğuz Kağan'ın yanında ak sakallı, kır saçlı, (313) uzun tecrübeli bir ihtiyar vardı. O, anlayışlı ve asil bir adamdı. Oğuz Kağan'ın nazırı idi. (315) Adı Uluğ Türük idi. Günlerden

(316) bir gün uykuda bir altın yay ve üç gümüş ok gördü. Bu altın (318) yay gün doğusundan ta gün batısına kadar ulaşmıştı ve üç (320) gümüş ok ta şimale doğru gidiyordu. Uykudan uyanınca düşte gördüğünü (322) Oğuz Kağan'a anlattı ve dedi ki: 'Ey kağanım, senin (324) ömrün hoş olsun: ey kağanım, senin

(325) hayatın hoş olsun. Gök Tanrı düşümde verdiğini hakikate çıkarsın. Tanrı bütün (327) dünyayı senin uruğuna bağışlasın!'— Oğuz Kağan Uluğ Türük'ün (329) sözünü beğendi: onun öğü-

330 diledi: ögüdü-ge köre kıldı . andın
331 song irde bolup-da ağa-lar-nı, ini-
332 ler-ni çarlap kıldür-di . dakı ayddı, kim: ay, mening
333 köngül-üm av-nı dilep durur: karı bolğu-mdın
XXXVIII 334 mening kakız-luk-um yok durur . kün,
335 ay, yulduz dang sarı-ğa sen-ler barung; |
336 kök, dağ, dengiz dün sarı-ğa sen-
337 ler barung, || dep dedi . andın song üçegü-
338 sü dang sarı-ğa bardı-lar; dakı üçegü-
339 sü dün sarı-ğa bardı-lar . kün, ay,
340 yulduz köp kik-ler, köp kuşlar avla-ğu-
341 lar-ı-dın song çolda bir aldun ya-nı
342 çapdı-lar; aldı-lar, [ada-sı-ğa birdi-ler.]
XXXIX 343 [oguz kağan sivindi, küldi . dakı ya-nı]
344 üç busğuluğ kıldı . dakı [ayddı], kim: ay, ağa-
345 lar, ya [bo]lsun sen-ler-nüng; | ya deg
346 ok-lar-nı kök-ke-çe adung, || dep
347 dedi . k(e)ne andın song kök, dağ,
348 dengiz köp kik-ler, köp kuşlar avla-ğu-
349 lar-ı-dın song çol-da üç kümüş ok-
350 [nı] çapdı-lar: aldı-lar, ada-sı-ğa birdi-ler .
351 oğuz kağan sivindi, küldi . dakı ok-
XL 352 lar-nı üçü-ge üleşdür-di . d(a)kı ayddı,
353 [k]im: ay, ini-ler, oklar bolsun sen-ler-
354 nüng; | ya addı ok-nı, ok-lar deg
355 sen-ler bolung, || dep dedi . k(e)ne andın
356 song oğuz kağan uluğ kurılday
357 çakır-dı . nöker-ler-in, il kün-ler-in
358 çarlap çakırdı; kılıp kingeşip oldurdı-[l]ar . oğuz
359 kağan bedük ordu . . . .
360 . . . . [ong yakı-da]
XLI 361 [kırık kulaç ığaç-nı dikdür-di . anung]
362 başı-[da b]ir aldum [dağuk koydı; adakı-]
363 da bir ak koyun bağla-dı . [çong]

dünü diledi ve öğüdüne göre yaptı. Ondan (331) sonra sabah olunca büyük ve küçük oğullarını çağırttı ve: 'Benim (333) gönlüm avlanmak istiyor. İhtiyar olduğum için

(334) benim artık cesaretim yoktur: Kün, Ay ve Yultuz, doğu tarafına sizler gidin: (336) Kök, Tağ ve Tengiz, sizler de batı tarafına gidin'— dedi. Ondan sonra üçü (338) doğu tarafına, üçü de batı tarafına gittiler. Kün, Ay (340) ve Yultuz çok av ve çok kuş avladıktan sonra, yolda bir altın yay (342) buldular; onu aldılar ve babalarına verdiler.

(343) Oğuz Kağan sevindi, güldü, yayı üçe böldü ve: 'Ey büyük (345) (oğullarım), yay sizlerin olsun; yay gibi okları göğe kadar atın'— dedi. (347) Kök, Tağ ve Tengiz çok av ve çok kuş avladıktan (349) sonra, yolda üç gümüş ok buldular; aldılar ve babalarına verdiler. (351) Oğuz Kağan sevindi, güldü, okları

(352) üçe üleştirdi ve: 'Ey küçük (oğullarım), oklar sizlerin olsun. (354) Yay oku attı; sizler de ok gibi olun'— dedi. Ondan (356) sonra Oğuz Kağan büyük kurultay topladı. Maiyetini ve halkını (358) çağırttı. Onlar geldiler ve müşavere ettiler. Oğuz Kağan büyük ordugâh . . . (360) . . . sağ yanına

(361) kırk kulaç direk diktirdi; üstüne bir altın tavuk koydu; altına (363) bir ak koyun bağladı. Sol yanına kırk kulaç direk

364 yakı-da kırık kul-aç ığaç-nı *dikdür-*
365 di . anung başı-da bir *kümüş dağuk* koydı ;
366 adakı-da b*i*r kara koyun-nı bağladı .
367 [ong] yak-da busuk-lar ol*d*urdı .
368 çong yak-da *üç* ok-lar ol*d*urdı .
369 kırık *kün*, kırık kiçe aş(a)dı-lar,
XLII 370 [iç]di-ler : *s*ivinç *d*apdı-lar . andın song oğuz kağan
371 [oğ]ul-lar-ı-ğa yur*d*ın el(i)ş*d*ürüp birdi . *d*akı *d*edi, kim:
372 ay, [oğ]ul-lar, k*ö*p m(e)n aşdum, | uruşğu-lar k*ö*p men k*ö*rdüm : ||
373 çıda bile k*ö*p ok a*d*dum, | ayğır b(i)rle k*ö*p y*ü*rü-
374 düm : || duşman-lar-nı ığla-ğurdum, | dos*d*-lar-umnı m(e)n
375 k*ül**d*ürdüm , || kök *d*engri-ge men *ö**d*edim ; |
376 sen-ler-ge bire men yur*d*um, | *d*ep *d*edi .
377 . . . .
378 . . . .

[Eksik]

1. *-sunğıl* ekine bu metin haricinde tesadüf olunmuyor; *-ğıl* 2. şahıstan alınmıştır.

1. *angağu* ve *anguğu* (s. 48). **ang-a-*, **ang-u-* 'dan, çk.sz. *ang*; *angla-*, *angda-*, *anla-* gibi. Bu şekle başka yerde rastgelinmiyor.

3. *kene*, *kne* ve *kine* (s. 33). Bu, *takı* ile yan yana, en çok kullanılan söz bağlarından ve, *yime*, *yeme*, *yana*, *yene* gibi, diğer sözleri büsbütün uzaklaştırmıştır. Biz bu *kene* (< **ken-e* ?)'yi Kırımlıların *gene* ve Anadoluların *gine*'sine bağlamak ve onu *yene*, *yine*'den a y ı r m a k istiyoruz.[1] **ken-* 'in bugüne kadar belli olamadığı daha Bu izaha karşı değildir, çünkü *yeme* kökü olan **yem-* 'e de henüz tesadüf olunmamıştır.

4. *közü yarıp* (krş. ss. 66, 85) doğurmaya dair muayyen bir teknik

[1] Bu *yene* *y-* yüzünden *yana* 'dan inceltilmiştir. Bu şekle S u v. 'da da rastgeliniyor, orada onu çok defa *ok* yerine *ök* takip ediyor; *yine* alelâde *i* : *e* değişmesini gösteriyor. Kimse burada *yene* okunmasını ileri sürebilirmi ?

diktirdi. (365) Üstüne bir gümüş tavuk koydu; dibine bir kara koyun bağladı. (367) Sağ yanda Buzuk'lar oturdu: sol yanda Üç Ok'lar oturdu. (369) Kırk gün, kırk gece yediler,

(370) içtiler ve sevindiler. Sonra Oğuz Kağan oğullarına yurdunu üleştirip verdi ve: (372) 'Ey oğullarım, ben çok aştım: çok vuruşmalar gördüm: çok kargı ve çok ok attım: atla çok yürüdüm; (374) düşmanları ağlattım; dostlarımı güldürdüm. Ben Gök Tanrıya (borcumu) ödedim. (376) Şimdi yurdumu size veriyorum' — dedi . . . . .

[Eksik]

tabir gibi görünüyor.[1] Biz onu bir S u t r a 'da da buluyoruz. Bu S u t r a, *birük kim kayu tişi tınlığlar içlig erip toğuru umadın alpırkansar* 'eğer hamile bir kadın doğuramıyarak azap çekerse', o zaman kullanılıyor.[2] Bu S u t r a 'nın tesirlerinden biri de, onun *içlig uzun tonluğlarnıng közlerin a ç d a ç ı, kögüzlerin soğıtdaçı, emgeklig karangğuğ tarkardaçı, inçkülüg yaruk yula tamturdaçı* olmasıdır; yani o 'hamile kadınların gözlerini açar, göğüslerini serinletir, azap karanlığını uzaklaştırır ve sükûnet mumunu yakar.'

Bu S u t r a 'nın tesiri, Burkan (Buddha) hayatından alınan, bir hikâye ile teyit edilmektedir: Burkan bir zamanlar Ananda ile birlikte bir ormanda iken, doğuramıyan bir dişi geyik gördü. O zaman Burkan bu S u t r a 'yı dişi geyiğin kulağına yedi defa söylemesini Ananda 'ya emretti. Ananda Burka-

[1] M o n g. 'cada olan *cirmüsün* (K o w. 2370) 'hamile' nasıl izah edilmelidir ?
[2] Krş. R a d l o f f - M a l o v. *Uigurische Sprachdenkmäler* S. 180 No. 102 s. 3. Bu parça Berlin yazmalarile kısmen tamamlanıyor. Onu yakında neşredeceğimizi umuyoruz.

nın emrini yerine getirdi ve *antakıyü ok ol toğurü umamaklığ emgekintin ozup, közkiyesi yarup, kögüzkiyesi soğıp bartı* 'derhal doğuramamak sıkıntısından kurtuldu, gözleri parladı ve göğsü serinledi'.[1]

Tıpkı bunun gibi, *Proben* II 459 s. 2728'de de bir hamile hakkında: *ala karağı y'arïr tuzu y'etkelyik* 'onun rengârenk gözü parlıyacak zamana gelmiş' deniliyor. Hamilenin kendisi şöyle diyor s 2732: *ala karâm y'arïrğa y'ör* (haplologi, *y'örör* yerine), Radloff bunu: 'benim doğurma zamanım geldi' diye tercüme ediyor. Krş yine II, 382 s. 123: *ala karağı y'arıp y'adır* '(bir hamilenin) rengârenk gözü parlıyor'.

Başka bir benzerini *Proben* III S. 5'te buluyoruz:

baybişesi bu üydüng
on eki kursak kötürüp
ulğa közü carısın!

Radloff tercümesince:

bu evin sahibesi,
on iki defa hamile kalıp,
oğullara (yani: oğulları olduğu için) sevinsin.

közü yarudı'nın hakikaten doğurma için bir sevinç (ve hafiflenme?) gösteren bir ıstılah olması muhtemeldir; krş. *Kut. Bil.* 63_{10}: *künüm edgü boldı, yarudı közüm* 'benim günlerim iyi oldu, (sevinçten) gözüm parladı'; krş. *Kut. Bil.* 49_{11} [2].

4. Biz, pek emin olmıyarak, *boda-* okuyoruz ve onu *bod* 'beden' (> *boy*, **poz* > *pos*)'den çıkarıyoruz. Manası 'doğum ıztırabı'?? Teyidi lâzımdır! Fakat bunun bir sevinç işareti olmak ihtimali de olduğundan (önceki Not'un sonu ile krş.), belki *büdi-* 'raksetmek' te düşünülebilir — daha ziyada 'sevinmek' manasında?

5. *çırağı* < *çırayı* çk.sz. *çıray* (Kow. 2183).

6. *kös* = *köz*. Bu söz *köl* şeklinde de okunabilecek gibi yazılmıştır. *-s*'nin son çizgisi yoktur (krş. Not 47). *al* 'ela' için krş. Redhouse 179 b 'light chestnut colour (açık fındık rengi)'.

7. *nepsiki*. Krş. *Uig.-Chin. WB. nivasiki* 'iyilik perisi' (Klaproth 17 a), F. W. K. Müller, *Uigurica II* 83 Not 64, bilhassa Pelliot 254 v. a.

8. Yazmada *-rek* yerine *-rük* (s. 75) yazılmıştır; bk *-rak* (ss. 10 ve 53).

[1] Radloff-Malov, *Uigur. Sprachdenkm.* S. 182c s. 6—7: elimizdeki yazmalardan T. M. 33'e göre tamamlanmıştır.

[2] Nihaî yorgunluk alâmeti olarak kullanılan *karu pas* (> *baş*) ve *karu karak* (= *köz*)'lere Radloff'un *Proben* II 67_{821-2} ve 129_{1911}'da rastgeliniyor.

10. *yig* 'çiğ, pişmemiş' *Uig.-Chin. WB.* ve T T I, Not 184 ve 192.

14. *beden*, yazmada vazih şekilde böyledir. Yabancı söz < yeni iran. < arab. [*Uig.-Chin. WB.*'taki *budin* (Klaproth 19) tabiî *bod.ın* okunmalıdır: 'onun vücudunu'].

15. *küte-ye*'nin burada *küt-e* yerine ve *ye*'nin de satır doldurmak için konmuş olması mümkündür. Fakat bunun gibi bir satır doldurmasına elimizdeki yazmanın başka yerinde tesadüf olunmuyor. Demek, *küteye* burada *küte-*'den çıkarılmalıdır ve bu da *kütçi*'de gördüğümüz *küt*'ten türemiştir; krş. *Manich. Erzähler* (Muséon 40) 34—35. Daha mühimi burada *avlaya* (s. 17) ve *ığlaya* (s. 62)'ların bulunmasıdır. Bu **avla-a*'ya irca edilemez, bu şekil artık ilk-türkçede **avlay* olmuştu, ve burada her halde daha ziyade *avlayu, avlayı* yerine kullanılmıştır. *avlaya, küteye* ve *ığlaya* şekilleri ise, son zamana ait olan, *-ı* > *-a* ve *-i* > *-e* geçişini gösteriyor. Krş. *tülki* > *tülke* (v. Le Coq, *Spr.* 88 a); *koşnı* > *hoşna* (91 a); *yılkı* > *ılkâ* (84 b) v. b. v. b. KOsm. IV §§ 29 v. a.

16. *kik*, yani *kîk*; *keyik*'in yeni şeklidir.

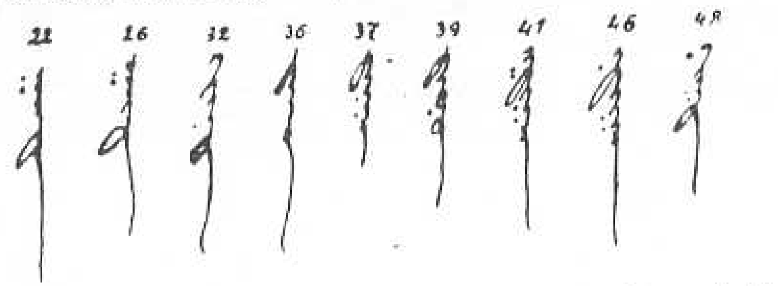
18. İkinci sahifenin son sözü üçüncü sahifenin ilk sözüne doğrudan doğruya bağlanabilmekle beraber, burada, elimizdeki metnin bu kısmında yahut, daha kuvvetli bir ihtimalle, belki de hikâyenin anlatılışında bir eksiklik vardır.

20. Çokluk ekinin burada sıfatlara takılmış olması hayret edilecek bir şeydir.

bunda kilgen-ler kik köp köp
bunda uçkan-lar kuş köp köp

bir türkünün bir parçası gibi görünüyor. Bu *kilgenler kik*'i v. b. izah edebilir. Yakında neşredeceğimiz bir Berlin yazmasında (T. I. D. 155) bir türküde *aklar bulut* ve *karalar bulut* bulunuyor. [Şimdi bk. *Lieder aus Alt-Turfan*, Asia Major, vol. IX Fasc. 2. S. 129—140]

22. 49. satırdaki resme nazaran, gergedan olması icab eden bu hayvanın ismi, elimizdeki metinde aşağıdaki şekillerde görünüyor:

Bu şekillerin hepsinde de yalnız tek bir sözü görmek, bizce, mümkün

değildir; müellifin ayni hayvanı ayrı ayrı iki yahut üç isimle yazmış olmasını kabul etmemiz icap eder. Krş. *Uig.-Chin. WB. kat* (Klaproth 15 b, Lt. II 273). A. von Le Coq bunu, s. 32'ye istinaden, *kiand* okumak istemişti ve bunu *kyang*'ın aynı olarak kabul ediyordu: *equus hemionus* yahut *asinus hemionus*, katır, *kiang* (Tib. *rkyan*), Dschiggetai (Schmidt, *Mong. WB.* 325 b), kulan. Sözün sonundaki *-nd* < *-ng*'yi o *dend* < *deng* v. b. ile mukayese ederek izah ediyor — maalesef *dend*'in ne olduğunu ve bundan başka hangi sözleri düşündüğünü söylemiyor. Biz *ond* < *on* ve *neçend* < *neçen* (Raquette)'leri biliyoruz. Fakat metnin hiç bir yerinde gergedanın boynuzu hakkında söz geçmemesi (krş. s. 38!) şayanı hayrettir; bu resim için belki yalnız müstensihin yahut ondan öncekinin muhayyilesine minnettarız. Şu halde A. von Le Coq bu sözün yabani eşek manasına gelmesini düşünmekte haklı olabilir. 22. ve 26. satırlardaki şekiller, istenilirse, *kı(a)nd, kıy(a)nd* da okunabilir ve bu da Kiang'a tetabuk edebilir. Bu kararsızlıkta biz — buna pek te inanmadan ve kendi filologi vicdanımıza karşı gelerek — metnimizin her yerine *kıyand (kat)* yazdık [Pelliot 264—267].

23. ve 78. *yil kün* oku: *il kün*. Metnin başka yerlerinde bu söz noksan olarak yazılmıştır. Krş. s. 314 *yir* = *ir*.

24. *birke* = *Uig.-Chin. WB.* (Klaproth 26) *bərkə* 'ağır' < Mong. *berke* 'ağır, zahmetli' (Schmidt 106 a), Bury. *birke* 'cesur' (Castrén 168 b). [Radloff'un Uyg. *perge* 'şiddetli'si için krş. TT IV B Not 7.] *emgek* sözü (krş. s. 235) iyi yazılmamıştır ve *emge, emgen, emgez* şekillerinde de okunabilir.

25. *iriz kakız*. Krş. *Uig.-Chin. WB.* (Klaproth 27 a). *er, ir* 'erkek'ten **eri-, *iri-* şeklinde fiil yapılmıştır; bundan bir taraftan bizim *iriz*, diger taraftan da Uyg. *erig* (Lt. I, 762'de yanlış olarak *erik* okunmuş) vücude gelmiştir. Mong. *eris, eres* (< Türk. geçmiştir) 'çabuk, azimkâr' (Schmidt 31 b, Kow. 252 b). *kak-*'tan *kakız, kağız* yapılmıştır; aynen 'vurarak'.

27. *çık-*, s. 141 ve 196 da tesadüf edilen bu şekil yenidir < *taşık-*; Kaşgari artık her ikisini de biliyordu.

27. *çıda*. Alt. Tel. Leb. Bar. (*Proben* IV, 11/14) *yıda*, Tel. Koyb. Kaç. *y'ıda*, Soy. Şor. Sag. *çıda*; bu şekil *Uig.-Chin. WB.* (Klaproth 21 a)'ta da mevcuttur. Bu süz Kaşgarice malum değildir (orada *süngü*; Orhun kitabelerinde *süngük*), ve *-d-* bulunması dolayısile bir ecnebi söz olması muhtemeldir.[1] Krş. Mong. *djida* (Kow. 2341 b); lâkin bunun asıl Mong. olup olmadığını bilmiyoruz. Sag.'cada da *sıda*'dır! Bu şekil *ç-*'nin *s-*'ye geçmesinden evvel Sag.'caya alınmış, Sag.'cadaki *çıda* ise bu sözün ikinci defa alınmış yeni bir şekli olmalıdır!

28. *kalkan*. Krş. Kow. 795 a. Kaşgari *kalkang* şeklini de biliyor. Bu söz nereden geliyor?

29. şeklinde yazılmış olan bu söz sadece *atl(a)ndı* okunabilirdi; lâkin bu okuyuş *adlap* (s. 133 v. b.) ve *adlar* (s. 144) şekline karşı oluyor. Bunun için biz *atla-* okuyoruz: 'sauter, bondir, s'élancer, se jeter (Youss.) (atlamak, sıçramak, atılmak, kendini atmak)'. Lt. *atla-*, *alta-, atla-, adla-*. Bu söz Kaşgari'e malum değildir ve etimologi cihetinden vazıh değildir; *ad.ak* 'ayak' ve *ad.ığ* 'ayı' larla münasebeti olmak ihtimali azdır (Lt.).

29. *buğu*; *Uig.-Chim. WB.* 'geyik' (Klaproth 15 b.); Mong.'cadan geçmiştir (Kow. 1160); yeni şark türkçesinde de vardır. 'Geyik' in türkçesi *sığan*'dır v. b.

45. Fail burada gergedan'dır; *buğu* ve *aduğ*'lar mefuldür.

47. *y(e)s*; *-s*'nın çizgisi olmadığı için, bu söz *y(e)l*'de okunabilirdi (krş. Thomsen, *Turcica* 32—33. Not 6). *yes* = *yez* için krş.

52—53. Bir *ay* fazladır. *kün*'den sonra gelen *-dün*'den açıkça anlaşıldığına göre, *aydan* değil, *aydın* zaruridir.

53. *koğulğu-luğ-rak*. İlk hecenin sadalısı *-u-* okunabilirdi, çünkü bu sözün etimologisi temamen meçhuldür. Leb.'cedeki *kölak* 'yanan kömür' < **koğul-aq*'tanmı meydana gelmiştir?

56. *yalğuz*, Uyg.'cada olan *yalanguz, yalınguz*'ların yeni şeklidir. *Kut. Bil.*'te artık *yalğuz*. Krş. *çalğuz* s. 73 v. b.

64. *töl boğaz bol-* 'gebe kalmak'. *töl boğaz* terkibine başka bir yerde rastgelinmiyor. Burada Hend. mevzuubahistir. Lt. *töl* Zenker (442 a): *döl* ve *dul* 'cenin, hayvan yavrusu'; bilhassa *döl al-* 'gebe kalmak' ve *döl döş* 'torunlar, halefler'. Kaşgari *töl* için ancak 'çiftleşme ve çiftleşme mevsimi' manalarını kaydediyor; fakat bunun yanında: *töle-* 'doğurmak, yavrulamak' (S. 223 *tüle-*).

---

[1] Krş. Lt. yeni iranca sözlerden *nayza, neyze*.

66. *yarudı*. Krş. Not 4.

67. *ikinçi*, *ikinti* yerine, *Kut. Bil.*'te de tesadüf olunan, y e n i şekildir. *Uig.-Chin. WB.*'ta yalnız eski şekil olan *ikinti* gösterilmiştir.

71. *alındın*, aynen: 'onun ön tarafından', yani 'onun ön tarafında'; çk. sz. *al*, krş. *Anal. Index*.

72. *kabuçak* küçültme şekildir: *kabuk* = *kavuk* (S u l. - K u n. 125) = *kavık* (L t. II, 467) 'oyuk', K a ş g a r i *kovuk*, T u r f. *küğäk* (L e C o q, *Spr.* 95 b); T o b. *köktı* < **kabuklıg* 'oyuk; kuşların içinde yuvalarını yaptıkları ağaç koğukları'. Bu *kabuk*'la beraber aynı kökten daha üç diğer şeklin de türemiş olması lâzımdır: **kabuz*, **kabuş* ve **kabul*; *-bu-* yahut *-vu-*Değişme vasıtasile ve sonra husule gelen *-ğ-*'nın gelmesile aşağıdaki şekiller türemiştir: Trk. Türk. *kovuk*, *kouk*, *koğuk* 'koğuk', T e l. K a z a k. *kūk*, A b a k. *kôk*, B a l k. *ku'ük* (K a ş g a r i de artık böyledir, s. v. *kavık*, *kavuk* > U y g. *kağuk* H e i l k u n d e I, 165), K a r a ç. *k'u'ük* 'tulum, gayda' (K u m u k *kovuk* 'saman'?); U y g. *koğuz* (L t. II, 518 -s ile, yanlıştır) > B a r. *koğus* 'oyuk'; Ç a g. *koğuş* 'oluk, gouttière, fossé d'écoulement (yağmur borusu, akıntı çukuru)', CC 133 *kous*, oku *ko'uş*, T o b. *küş* (*küş ağats*), K a r a ç. *k'u'üş* 'ağaç koğuğu', T u r f. *köş* 'su oluğu' (L e C o q, *Spr.* 95 a), K a z a k. *küs*; A b a k. *köl* 'oyuk' [1].

Söz sonundaki *-k* kendisinden sonra *-çak* eki v. b. gelince kayboluyor. Misaller: *kabuk* — *kabucak*, *sağlık* — *sağlıcak* (Trk. Türk); *tokmak* — *tokmaçık* (K o m.); *çıbık* — *çıbıcık*; *çabuk* — *çabucak* ve *çabucacık* (!) (Trk. Türk).

[Şimdi aşağıdaki Not 260 'ta söylenenlerle mukayese edilirse, **kabuk-çak*'ın hakikaten *kıpçak* şeklinde kısaltılmış olabilmesi açıkça görünüyor. P e l l i o t 279 v. a. Bir de Not 280!]

76. *osuğ* sözüne metinlerimizde oldukça sık tesadüf olunmaktadır; meselâ M a i t r i s i m i t No 33 R: *edgü kılınç kılğuluğ yang osuğ ne türlüg bolur erki* 'mukaddes, iyi bir işi yapmak (yapabilmek) usulü nasıl olurmuş?' v. b. Bundan da *osuğluğ*. Buradaki *osuğı*'nın *suğı* yerine yanlış yazılmış olmak ihtimali de vardır.

77. *ünçü*, *Uig.-Chin. WB.*'ta da (K l a p r o t h 22 a) böyledir, < *yinçü* (O r h u n kitab. ve K a ş g a r i), *ünçe*, *înçe* (L e C o q, *Spr.* 83 b). Yeni şark türkçesinde *yi-* > *ü-*: *üt-* (L e Coq, *Spr.* 82 b) 'kaybolmak' < *yit-*.

[1] *Proben* II 226_{210}'deki *kon* 'oyuk' nasıl izah edilmelidir? **kön*'dan < **kabun* ??

79. *süt-din kumuz bol-* bir ifade tarzı olmuş olsa gerektir. Manası: 'bakıcıların halini fena cihete değiştirmek ve onlara büyük bir muhabbet hasretini çektirmek' olabilir. Kımızın acıması K a ş g a r i de *kurlan-* sözile ifade edilmektedir.

90. *çarlığ çarlap*. Metnimizde (ss. 91, 332 ve 358) rastgelinen fiil *çarla-* (yahut başka şeklile *çırla-*) 'nın manası: 'ç a ğ ı r m a k, d a v e t e t m e k' tir, demek *yarlığ* 'a hiç te uymuyor. Burada *çarla-*'nın *yarla-* yerine olduğu tahmin edilebilir. Bu fiil A l t. T e l. 'çede kullanılmakta ve çk. sz. *yar* 'ilân' dır v. b. (< M o n g. *dzar* K o w. 2300 'ordre annonce' v. b.; *dzarla-* K o w. 2306 'publier (neşretmek)' v. b.; > yen. iran. *dşâr* 'havadis'), lâkin *yarlığ yarlap kingeşdiler kelditer*, bilhassa emrin münderecatının ne olduğunun tafsilâtını bilmediğimiz için, büsbütün anlaşılmıyor. Onun için biz 90 ve 91-inci satırlar arasında bir eksiklik olduğunu sanıyoruz.

91. *şire*. Krş. *Uig.-Chin. WB.* (K l a p r o t h 21) K o w. 1522 *şirəgə* 'table (masa)'. Bunun için yeni şivelerde *şirê* > *sirê* (meselâ *Proben* II, 49_{18})' dir ve bizim buradaki söz de uzun *-ê* ile telaffuz edilmelidir.

92. *bandeng*. Krş. *Uig.-Chin. WB.* (K l a p r o t h 21 *banting*). K o w. 1053 *bandang*, M a n c. *bandan* < Ç i n. *pan-teng* [P e l l i o t 283]. Bugün *pèlting*; R a q u e t t e, *Dict.* 10 b, 17 a

93. *çubuyan*. *Uig.-Chin. WB.* (K l a p r o t h 23)'teki *çıbıyan* olmalıdır. manası: 'tatlı'. Bu sözün nerden geldiğini bilmiyoruz. [Şimdi krş. P e l l i o t 286. Onun *tseu-wei* 'tatı' hakkındaki Not'u için, türkçedeki *tatığ* 'tatı' > 'yemekler' in v. b. inkişafı mukayese edilebilir. Krş. *Anal. Index*.]

94. *aşdılar* burada tabii *aşadılar* okunmalıdır. [*aş* için krş P e l l i o t 285 ve daha evvelce B a n g, O Z (*Hirthfestschrift*) VIII. 24 Not 3.]

96. *sinler*, *senler*, *siz* yahut *sizler* yerine v. b., buna yeni şivelerde de, ekseriyetle *sender* şeklinde, tesadüf olunuyor (meselâ *Proben* I. 280_{31}; III. 324 - 45).

98. *tamğa*; aynen 'mülkiyet işaretimiz *buyan* olsun'. *buyan*, *boyan*'ın ne olduğunu bilmiyoruz; U y g. 'çadaki *buyan* 'baht' v. b. (krş. *Anal. Index*) *tamğa*'nın mecazi manada olduğu takdirde ancak buraya uyabilirdi.

102. *kurıkan* burada, 135, 138, 148, ve 259-uncu satırlardan açıkça anlaşıldığı üzere, 'çadır' olmalıdır. Bu söz şimdilik izah edilemiyor, fakat Orhun kitabelerindeki, kabile adı olan, *kurıkan*'la aynı olsa gerek; krş. B r e t s c h n e i d e r, *Mediaeval Researches I*, 24 ve C h a v a n n e s, *Documents* fihristte S. 341: *Kou-li-kan*. [P e l l i o t 290 v. a.]

103. *sarı*. Krş. *Uig.-Chin. WB* (K l a p r o t h 24 b): *tört sarı*. Bu Uy-

gurcadaki *sıngar*'ın mülkiyet eki ile genişletilmiş şekli olsa gerektir. Krş. bilhassa *Proben* II, 61 ss. 627—9'daki S a ğ . *sarkı* <*sıngarkı*.'

108. *baş çalun-*. Çk.sz. *çal-*, *Kut. Bil.* 57$_{11}$'teki *çal başıng* gibi, yani *başıng ur*! Diğer şekli *başır-*, *pazır-*. *Uig.-Chin. WB.* (K l a p r o t h 28)'ta *baş çalıştı* 'alınla yere dokunmak'.

109. *tilep men turur*, daha doğru olan *tilep turur men* yerine. Krş. lâkin s. 130: *tutmaz men turur men*?

110. *tarıtığ*, *tart-* < **tarıt-*'tan yapılmıştır. L t. Ç a ğ. *tartiğ* ve ondan daha yeni şekli *tartik* 'mafevke verilen hediye'. Krş. L t. *tartû*, *tartuk*, sonuncusu R a q u e t t e, MSOS 1914 188a ve A. v. L e C o q, *Spr.* 87a'da da vardır. Bu söz *tarıtku* şeklinde de okunabilirdi. [P e l l i o t 294.] *tart-* fili, daha yeni olan *tutup ber-* gibi, 'taktim etmek' manasında kullanılıyor; padişah tarafından verilmesi için bk. meselâ *Kut. Bil.* 154$_{29}$.

112. *çımad* yahut *çamat* v. b. *Uig.-Chin. WB.* (K l a p r o t h 25)'ta 'öfke' manasında kaydolunmuştur. Menşei meçhuldür. Burada fiil *çak-*'mı yoksa *yak-*'mıdır? Bu sualın cevabı kısmen 132 ve 187-inci satırlardaki *atup* filini belki de *etüp* şeklinde izah etmemize bağlıdır. [P e l l i o t 295.]

114. *tağurak* < **taɑurak* = *tabırak*, *tavrak*. *-ğ-* burada, *-ɑ-*, *-b-* yerine geçmiştir; krş. Not 166.

116. *Altun kağan* Y u ç e n (k i n)'lerin hükümdarı olsa gerek; krş. B r e t s c h n e i d e r, *Mediaeval Researches I*, 224 Not, Y u l e - C o r d i e r, *Cathay I* 148. Bu sülâle 1234 senesinde Mongullar tarafından kovulmuştur. Müellif *Altun kağan* ile *Çürçet kağan*'ın aynı olduğunun farkında olmıyarak, Y u ç e n'leri sonradan (ss. 261 v.a.) bir daha *Çürçet* şeklinde gösteriyor. Yalnız bu vakıa bile metnimizin tarihinin daha eski zamanlara götürülmesine karşı kuvvetli bir delildir.

120. *kız* (L t.'ta *kıs* altında II, 799—800). Krş. *Kut. Bil.* 36$_{28}$: *yakut teg kız ol* 'yakut gibi nadirdir'.

121. *soyurka-* umumiyetle yüksek mansaplı kimseler hakkında kullanılır; krş. *Uig.-Chin. WB.* (K l a p r o t h 27a), ve B a h t i y a r - n a m e 6 b s. 10: *bir neçe halayıknı öldürti, bir neçeni soyurkatı* bir kaç kimseyi öldürdü, bir kaçını mükâfatlandırdı'; aynı mana C C 215$_{5}$ = T h o m s e n-Festschrift 1912 S. 40 s. 2'de de olsa gerek. [P e l l i o t 302.] Bu söz Mongulcadan Türkçeye geçmiş olmalıdır; krş. K o w. 1407 *soyurkal* = Ç a ğ . *soyurğal* 'don, cadeau (hediye)' P a v e t'de 363 v. b.

122. *bigü* sözü ya *birgü* (bu s. 195'te şüphesiz denebilecek bir şekilde okunuyor) yerine yanlış yazılmıştır yahut **bigü* < *birgü* yerindedir. Krş. K a ş g a r i *birgü* 'borç' ve Trk. Türk. *vergi* 'hediye, harç, cizye, vergi', diğer taraftan *perig* ve *perû* 'hediye, kurban' (L t.)

123. *çong*. 'S o l' mefhumunu ifade eden söz her yerde *sol*'dur, yalnız Kırımda *song* da denilir, çünkü bu söz *ong* 'sağ' tesirile şeklini değiştirmiştir; Troki karayımları *on* ve *son* diyorlar. Biz burada üzerinde çok tereddüt ettiğimiz *ç-*'nin, onu takip eden hece tesirile, *s-*'den vücûde geldiğini kabul ederek izah etmek istiyoruz, çünkü o *çong*'la bir birlik teşekkül etmiş gibidir: *çong çangak*. Krş. meselâ B a l k. *dulduz* < *yulduz* 'yıldız,; Ş o r. *çüçe tokta*! 'bir az bekle' < T e l. *çürçe* = *türçe* (*tokta türçe*' de). Tabiîdir ki bu izah henüz teyide muhtaçtır.

128. *sakla-*, *sanla-* okuyuş katî değildir, çünkü *n* üzerinde nokta yoktur; *sakla-* okunsa, *k-* noktaları eksiktir. *san* 'hürmet' sözüne *Kut. Bil.*'te de bir defa tesadüf olunuyor gibi görünmesine nazaran, *sanla-* = K a z. *sanla-* ve *sanna-* düşünülebilir; K a z.'cada meselâ: *minim süzimni sanlamî*, yahut *sanğa almî* 'o benim sözümü dinlemiyor'. *yarlığın sakla-* için krş. *Anal. İndex*'teki *küzet-*.

129. *barmaz*'dan önce, eğer burada gayri muayyen hâl (casus indefinitus) değilse (krş. Not 188—89), D a t i v (mefulün ileyh) eki unutulmuş olacaktır. *kadakla-* fiiline *Uig.-Chin. WB.* (K l a p r o t h 27a)'ta tesadüf olunuyor: *tamğanı kadaklağu* 'mühür muhafazası', bu *tut-*'un sinonimi olsa gerek; krş. P a v e t d e C o u r t e i l l e S. 523: *atasining yarliğin tutup* ve benzerleri. L t. III, 1477—8. [Bu arada biz *Hua-i-yi-yü* (H i r t h-dergisi No. 1)'nün Berlin nüshasında bu sözün *kadakla-*, *kadağla-* olmayıp, bir çok defa açıkça *kadağala-* şeklinde yazılmış olduğunu tespit ettik. Biz 128, 152, 177 ve 185-inci satırlarda da bu sözün *kadağ(a)la-* tasavvur olunmasını tavsiye ediyoruz. Bu tabii M o n g. *khadaghala-* (K o w. 774) 'garder, faire la garde (korumak, nöbet beklemek)'dir v. b. Buna esas olan isim K o w. ve S c h m i d t'te gösterilmiyor, lâkin bu T e l. *kadağa*'da bulunuyor: 'bir şey üzerinde endişe, gam', L t. II 309. P o p p e'nin S o l o n söz listesinde (*Materialien zur solon. Spr.*, Leningrad 1931, S. 77) *hadagalā-* ile birlikte *hadaglā-* (!) 'muhafaza etmek, saklamak, himaye etmek' v. b. vardır. Şimdilik biz metnimizdeki her dört yerde de S o l o n'canın mukabili olan *kadağla-*'yı koyduk.]

129. Oku: *munı sözni* ve krş. *Kut. Bil.* 154$_{6}$: *munı kod yazuk* 'bu günahı koy, at, bırak'; 167$_{10}$: *munı işke tutkıl* 'bu işi tut'. Daha yeni şi-

velerde: *mınısın* 'dır, *anısı*, *anızı* < *anı* gibi. Bu üst üste gelme *munı teg* v. b. gibi terkiplerden gelmiş olmalıdır. Bundan maada *munı söz söz* 'ün *munı teg söz* yerine yanlış yazılmış olması da muhtemeldir.

130. Bu satırda her hangi bir tertipsizlik görünüyor. Oku: *tutmaz turur -men* ve krş. s. 237: *korkmaz turur irdi.* Fakat *turur-men* 'den önce her hangi bir yeni, fiili tavsif eden sözün düşmüş olması da muhtemeldir.

132. *atup* burada *etüp* yerine olsa gerek. Krş. s. 187; ve 212: *s(e)vinç addi* = *etti.* Kazan Türkçesinde *açû it-* 'öfkelenmek' deniliyor. [P e l l i o t 295.] *etüp* yerine *a-t-u-p* yazılması için krş. *et* yerine *at* v. b.

134. *muz day*, daha yeni şekil olan *Muztau* = *Muztağ* (s. 233) yerine ancak bir yazı hatası olmalıdır.

136. *çang* burada *tang* (ss. 31,35 ve 222) yerinedir, *tap-* yerine *çap-* olduğu gibi. Bu şimdiye kadar hiç bir türk şivesinde tesadüf edilmiyen ses değişmesidir. Y a k. 'cada *topçı* (L t. III, 1230 < M o n g. K o w. 1821 a) yerine *çopçu* denmesi, tabiî, bir uzak temsil (Fernassimilation) 'dir. S a g. 'daki *çiçire-* 'titremek' in *titire-*, *titre-* ile alâkası yoktur, o daha ziyade M o n g. *çiçire-* (K o w. 2173 b; krş. 2123 a: *çeçire-*) 'den nisbeten yeni alınmış bir sözdür, ki burada, tabiî, *çi-* 'nin *ti-* 'ye dönmesi muhtemeldir; krş. Ç u v a ş. *tş'ətrɛ-*.

tang > *çang* ve *tap-* > *çap-* geçişi bize o kadar imkânsız görünüyor, ki burada asıl metindeki bu sözlerin *d-* ile olmayıp *t-* ile yazılmış ve müstensihin, alışmamış olduğu bu söz başındaki *t-* 'yi *ç-* ile karıştırmış olduğunu zannetmek istiyoruz.[1]

140. *çal* < *yal*, Ş o r. 'daki gibi.

143. İki defa 15 hece; şu halde nazım demektir.

[1] Eğer 'pursuk' L e b. şivesinde *torokon*, fakat A l t. 'cada *yorokon* ise, bu büsbütün başka bir şeydir, çünkü bunların birincisi M o n g. *doroġho* (K o w. 1887; krş. C a s t r é n) 'dan nisbeten yeni alınmış bir sözdür, *yorokon* ise, daha **d-* > *y-* olmadan evvel İ l k - A l t. 'caya geçmiş olabilir. Bunlar, cevabı bir tarafta dursun, bugüne kadar sual olarak dahi hiç kimse tarafından ortaya konulmamış meselelerden biridir — aynı şekilde meselâ: niçin *yum-* 'kapamak' ile beraber *tum-* 'da vardır; niçin T e l. *y'ilbirke-* ile yan yana *tilbirke-* de mevcuttur (krş. M o n g. *cilbirge-* K o w. 2346/7 'désirer avec ardeur (şiddetle arzu etmek)'; niçin T e l. 'de *tözögö* 'kandil munu' ile yan yana *tödögö* bulunuyor? S o y. *tüley* 'sağır' ın v. b. Trk. Türk. 'deki *deli* ile, tabiî, hiç bir münasebeti yoktur ve M o n g. 'cadan alınmıştır (K o w. 1916 a *düləy*); fakat bu söz niçin Y a k. 'çada *cüley* 'dir? R a m s t e d t 'in KSz. XV 144, 150 'deki şayanı dikkat denemelerine bk.

145. *tapuk* (krş. fihrist). *Uig.-Chin. WB.* (K l a p r o t h 24 a) 'da *tabukında* = 'önde'; aynen 'onun önünde'; aslında 'onun hizmetinde' olması lâzımdır. B a h t i y a r - n a m e 17 a s. 2'de: *sizing tapukunguzta mening sözüm bar turur* 'sizin önünüzde söyliyecegim söz vardır'; bugün bunun yerine daha ziyade *keşîda* v. b. kullanılmaktadır.

152. *katağla-* 'himaye etmek, muhafaza etmek', *tut-* gibi; krş. Not 129.

158. *kuduğ*, başka yerlerde *kıdığ* > Y a k. *kıtî* < *kıd.ığ* (K a ş g a r i). Aynı benzeyiş A. v o n L e C o q, *Spr.* 'de; *çıkur*: *çukur*; *çıbuk*: *çuvuk*.

161. *çerig* ile birbirine muvazi olan ve s. 164 *kayğu* 'ya kadar uzayan parça başlıyor ki, manzum sayılmalıdır.

166. *suğı* < **suaı*, *suvı*. Metnimizin dilinde *-ğ* 'nın o zaman sözün tamamlayıcı bir parçası olup olmadığının katiyetle bilinmesi iyi olurdu. Krş. S a g. K o y b. Ş o r. *suğ*, K a r a g. *sug*, S o y o n. *suğ* (*Proben* IX 11 No. 150; 121 s. 18 v. b.). Y a k. *û* 'su' belki de *suğ* 'a dönüyor; krş U y g. S o y o n. *uruğ* (meselâ *Proben* IX 164 s. 5) > Y a k. *urû*. K ö k t ü r k. *sub* = S o y o n. *suğ* benzeyişinde biz, tabiî, *-b* > *-ğ* değişmesini düşünmemeliyiz; burada daha ziyade ses ikamesi (Lautsubstitution) mevzuubahistir. *subı* 'onun suyu' *suvı*, *suvu*, **suaı*, **suau* olmuştur ve sonra *-a-* daha fazla «hafifleyince», bir gün onun yerine tenafürü kaldırıcı (Hiatustilger)[1] diger bir ses kaim olmuştur: *sugı*, *suğı* v. b.; ve bundan sonra *suğ* tecrit edilmiştir.

ev, *iv* şekline girmiş olan *eb*, **ib* 'in şayanı dikkat inkişafı aynı şekilde vücûde gelmiş bir paralleldir. Bundan: 'onun evi': *evi*, *ivi* > **eai*, **iai*, **eaü*, **iaü*, > **öaü*, **üaü*; bundanda bir çok diğer tenafürü kaldırıcılarla **ögü*, *ügü*, yahut **öyü*, **üyü*. Buradan *ög*, *üg* ve *öy*, *üy* tecrit edilmiştir. Buraya *-g* 'den başka iyelik eki de eklenmiştir. (K O s m. IV): S a g. *ebi* (*Proben* II, 58 495 *pir ebi-de* v. b. v. b), *ügü* (*Proben* I. 380 s. 132: *ügüzüne* *Proben* I, 354 s. 181), ve bundan sonra kontraksiyon yolile *ü̂* vücûde gelmiştir (meselâ: *Proben* I, 390 s. 500). *öp* (daha doğrusu *öb*), *öv* ve *öm* 'lerde ise daha ziyade *-b*, *-v*, *-m* önündeki yuvarlaklaşma mevzuubahistir.

sözle- sözünün her hangi bir tarzda *söyle-* ve *sö̂gle-*, *sögle-*, *sö̂le-*, *söle-*

[1] Meselâ *ed.er* 'eyer' in tarihini krş.; bu söz *eyer*, **eier* olmuştur ve bu da şarkta *eger* şeklini almıştır. 'D e v e' için kullanılan *tebe*, **tibe*, şarkta ise **tete*, **tite* yolile *töge*, *tüge* oluyor. Aynı şekilde *sebin-*, **sibin-*, 'sevinmek' > *sevin-*, *sevün-*; *söyin-*, *süyün-* > *sü̂n-*, fakat A l t. T e l. *süğün-*. Yeni iranca olan *mive* 'meyve' yi biz T a r. 'da *mive* (*Proben* VI 189) ve *müve* (L t.) şeklinde buluyoruz: bununla yan yana bir de *möge* *mö̂ge*, *kirgür-* için B a h t i y a r - n a m e 18 a s. 12' de *kivür-*. Trk. Türk. *givir-* görüyoruz. *Kut. Bil.* 69_{20} 'deki kafiyelere dikkat et: *duva* 'dua': *ağa* 'yukarı çıkarak'.

şekillerine girebilmesi, ki R a d l o f f ve K a t a n o f f (*Mél. as.* IX 149) bunun böyle olduğunu kabul ediyorlar. bizim aklımıza pek te yatmıyor: M a n i c h. H y m n e n (*Muséon* 38 S. 36) 'daki deneme ile krş. Şimdi *sögle-* ve *söyle-* 'yi, yukarıda izah edildiği şekilde, *sab, sav* ile bağlayıp **savla-* 'nın **soğla-* ve **soyla-* olduğunu ve sonra *söz, sözle-* yahut her hangi başka bir sebeble ince sıraya geçtiğini düşüne bilir miyiz?

166. *sip singir.* Krş. *Uig.-Chin WB.* (K l a p r o t h 22 b) *sipsinggir* 'sinabr' ve P e l l i o t 'nun izahları *T'oung Pao* 1926 S. 253 v.a. [Şimdi *T'oung Pao* 1930 S. 313 v.a.].

167. *başa-*, bu söze şimdiye kadar tesadüf olunmamıştır, fakat metnimizde 'tahakküm etmek, galip gelmek' v. b. manalarına olmalıdır. Krş. *başla-*. [Her ne kadar P e l l i o t Kazan tabında *baştı* şeklini gösterebiliyor ise de, biz *baş-* fiiline pek te ısınamıyoruz. Bu *baştı* şekli belki de asıl metindeki *baş(a)dı* 'nın kısaltılarak yazılmış bir şekli olabilir?]

172. *dusu.* Metinde böyle duruyor gibi geliyor. Bununla *tüş-* 'ün her hangi bir şekli zannedilmiş olmalıdır (krş. s. 272); *tüşü bol-* imkânsız bir terkiptir. Metnin aslında *tüşken boldı* şeklinde yazılmış olabilir. *Kut. Bil.* 51_{31}: *kamuğ dünya bolsa biregüge tüz* nasıl izah edilmelidir? R a d l o f f bunu: 'eger bir tek kişiye bütün dünya isabet ederse de' şeklinde tercüme etmektedir.

173. *uruz beg.* -*z* ile yazılmış olması dikkate değer; eger burada hakikaten 'r u s b e y i' mevzuubahis ise *urus* şeklinde yazılmalı idi.

177. *katağla-.* Krş. Not 129. *tut-* 'tutmak, muhafaza etmek' manasında.

186. *benge*; 183 ve 199-uncu satırlarda olduğu gibi, burada da *menge* beklenirdi. Fakat 170 'a bakılırsa, metnin aslında *bizge* yazılmış olmalıdır.

188. *tap*, şimdi iyi tespit edilmiştir; aynen: 'istek, arzu'. Krş. *Anal. Index* ve *Uigurica III* 38_{10}. Başka yerlerde ise *köngülçe tapça* yahut *öz tapı iyin* 'kendi arzusuna uyarak, k. a.-su arkasından'.

188—189. Biz metnin burasını doğru anladığımızdan emin değiliz. Belki: 'ben kuşanmış (*bağ-luğ*) belli (*bel-lig*) 'yim'. R e d h o u s e 'da *bel bağla-* (379 a) 'to gird up one's loins (birisinin belini sarmak)' anlamında ve mecazi manada 'to prepare resolutely for an undertaking (bir teşebbüs için azimkârane hazırlanmak)' şeklinde gösterilmiştir. L t. IV 1606: *hizmetinize bel bağladım* 'ben sizin hizmetinize hazırım' [1]. Krş. V u l l e r s II,

[1] Bk. P a n t u s s o f f, *Voyna Musulman* T. 1 (Kazan 1880) S. 15: *emir hem cihadğa belin bağladı* 've emir de cihada hazırlandı (karar verdi)'.

885 *kemer beste* = accinctus, paratus, promptus; famulus, servus ve bunun isim şekli *kemer bendegi* 'a girding of the waist, a readiness for service (bir bel sarılması, bir hizmet hazırlığı)'. (Krş. S t e i n g a s s 1049) Eğer bu doğru ise, o zaman *sendin çarluğ* 'ta her hangi bir yanlışlık olmalıdır; belki de *sening çarluğınga* 'senin emirlerine' okunmalı; yahut burada gayrı muayyen hâl (casus indefinitus) 'in de bulunması mümkündür, yani *çarluğka* yerine *çarluğ*: 'senden (gelen; krş. s. 128. yahut belki: 'daha gelecek'?) emire'.

194. *buçur*-burada *buyur-* yerinedir. Söz ortasında -ç- yahut -c- olan biricik -*y*- 'dir. Bugün bu bize imkânsız gibi görünüyor, fekat eger S o y o n. 'da -*y*- > -ç-, -c- -ş-, -c- oluyorsa (*kişi* > *kici*), şivelerin birinde bir defa değişmesine de daima imkân kalıyor. Burada bir yazı hatası mevcut olduğunu kabul edebilmeği tercih ederdik. Yoksa T ü r k. *buyur-* evvelâ **buyur-* şeklinde M o n g. 'caya geçmiş te bu M o n g. şekil metnimizde *aycur-* ... nen mi bulunuyor? K a z a k 'çadaki *tuyur-* ile yan yana *tujur-* 'çentmek' i nasıl izah etmelidir? **tucur-* 'dan mı?

195. *bigü.* Bununla *birgü* zannolunmuştur (krş. s. 122). *bigü* için bir çizgi fazla, fakat *birgü* için de bir çizgi eksiktir.

196. *tur.* Müstensih ikinci satırın başında daha [illegible] (yani *tur-ur men*) yazması lâzım geldiğini unutmuş olmalıdır.

199—200. Sekiz heceli ve kafiyeli iki satır.

202—206. Metnin burası çok güçlükle okunuyor ve biz okuduğumuz şeklin doğru olduğunu hiç bir suretle iddia edemeyiz.

204. Müstensihin bu satır başında *müren* sözünü unutmuş olması muhtemeldir, fakat *tegen* 'den sonra ismin bulunması mutlaka lâzım değildir.

208—211. Hemen hemen okunamıyacak derecededir.

213—214. İki kerre sekiz hece olduğuna göre, nazımdır.

215. *andın* okuyuş şüphelidir. Belki *mun-dın* (krş. s. 219) yahut başka bir söz?

215. *ilgerü* 'ileri'; umumiyetle 'şarka doğru' dur, ki burada pek te yerinde değil gibi görünüyor.

226. *çokur.* Krş. *Ung. Jahrb.* IV 18. Yabancı bir söz olmalıdır. -*dın* 'ın tuhaf kullanışı, *çokur* 'un aslında bir kavim, şehir ismi yahut bunlara ben-

zer bir söz olduğu fikrini veriyor. Krş. *Proben VI* 28: *men Ara-bozluk Tarançidin* 'ben Ara-boz Tarançılarından biriyim'; 65: *men seytlerdin bolumen* 'ben seytlerden oluyorum'. Bu izahın teyit edilmesi lâzim geldiğini söylemeğe bile lüzum görmüyoruz; şimdilik bk. Schinkewitsch, *Syntax*, MSOS XXIX 1926 § 49 ve XXX 1927 § 85.

227. *çok siviyür irdi* fikrimizce ancak bir eski Trk. Türk. yahut Türkm. 'ce *çok siviyor irdi* 'ye tekabül edebilir. Acaba asıl nüsha bu iki ağzın birinde, bilhassa belki de Türkmence, yazılmış olabilir mi??

235. *emgek*. *-k* iyi yazılmamıştır; krş. s. 24.

237. *çalang* (< *yalang*? Bu 'çıplak' için kullanılmış olan malûm söz olabilir, belki de daha ziyade *y*- Katma (Prothese) ile *alang* yerindedir, *bulang* tabiri bir terkiptir.[1] K. Foy bunları büyük mikyasta MSOS, c. 2, 1899 S. 105. v.a.'ta toplamıştır. Bu, kısmen çok eski, teşekküllerin etimologisini bulmak imkânsız gibidir; bunların bir kısmı her halde taklidî yapılışlar (Onomatopoetica) olup, ekseriyetle sonradan bozulmuştur: *alak-bulak* 'tan meselâ *alak-malak*[2] olmuştur. Başkaları için krş.: Trk. Türk. *karğacık-burğacık* 'iğri büğrü' Kırg. *kabur-kubur* 'üstün körü', Çag. *obruk-subruk* 'baştan savma'. Kırg. *ombu-dombu* 'atın ayak sesi' v. b.

238. *soğur-* 'soğutmak' sözünde biz çoktan aradığımız ve *ısır-* = *ısıt-*, *issir-* = *issit-*, Yak. *itit-* (krş. bir de *itir-*) 'ısıtmak' sözünün muvazisi (paralleli) ni buluyoruz: *soğur-* < **soğu-r-*. Krş. Kaşgari *soğı-* ve Lt. *soğu-*, *sovu-*, *sou-*, *sö-*, *sû-*; *sıvın-*, *sûn-*; *soğut-*, *sout-*, *sovut-*.

238. *onga*. Böyle yazılmıştır; bunun *ong-*'a ait olması da mümkündür ve daha muhtemeldir: *ong-a*; krş. Kaz. *ungğan* 'becerikli'. Yahut *ön-* 'iyi olmak' tan getirerek *ön-ge* şeklinde izah etmeli (Lt. I, 1212 — 13), *bilden bilge*, *ö-*'den *öge* gibi (Radloff- Malov, *Uig. Sprachdenkmäler*)? İbn Muhanna'da قيل = *mustakîm*, ki bu 'azimkâr' ve 'sağlam' manalarına da gelmektedir, fakat yukardaki şüpheler burada da bertaraf olunmuyor.

242. *soğuk bolup-dın*. Krş. s. 331 *irde bolup-da*.

[1] Krş. Yak. *alan-çalan*, *alah-bulah* v. b. (Pekarski).

[2] Daha çok ihtimalle *alak ma alak* 'tan husule gelmiştir; aynı *ma* 'yı biz aşağıda s. 246 'da da görüyoruz! Katanoff'un şark türkçesine ait neşredilmemiş notlarında şunları buluyoruz: *at-mat* 'atlar v. b.', *eşek-meşek* 'eşekler v. b.', *öy-möy* 'ev v. b.', bir de daha *kala-mala* 'mal v. b.', *koy-moy* 'koyunlar v. b.', *börük-mörük* 'börk v. b.', *töge-möge* 'develer v. b.', v. b. v. b. Belki Kaz. *sirek-mirek* ve Trk. Türk. *eski-püskü* v. b. 'ların da izahları bu şekilde kabildir.

243. *kağar*. Krş. Yak. *kâr*. Buradaki fiil *sar'un-* şektinde yazılmıştır, ki bununla *Manich. Erzähler* (Muséon 44) S. 8 mukayese edilebilir; asıl metinde ihtimal *sar-'un-* [illegible] yazılmıştır. *-dın* ile olan terkip acaba temamen bir şive hususiyetini mi ifade ediyor?

245. *munda*, söz sonundaki *-a* son *-i* 'ye çok benzemektedir; krş. s. 159 *dapık-ı-da*.

246. *menglep* < *mengü-lep*. *-g-* 'nin yazılış şekli için krş. s. 91 *kingeş-*, orada da *-g-* 'nin şekli *-r-* 'ye benziyor, bk. Not 319.

245-6. İki kere 11 hece, nazım olmalıdır. *kağar* sözünün iki hece üzerine okunması lâzım geldiğine dikkat! *karluk* adının halk etimologisi ile izah olunması, şüphesiz, yanlıştır. Belki **karıl-uk* (krş. Not 251) düşünülebilir. Her halde Radloff'un *karluğ* 'u mevcut değildir (krş. *Inschriften II*, 168 a). Bu kabilenin adı belki de kırlangıç ile münasebettardır: *karılık*, daha çok küçültülmüş şekil: *karılığaç*, *karlığaç*, *karlağaç*, *karluğaç* v. b.

249. *dağam* ≐ *tam*. *tungluk* bizce belli olmıyan bir söz olmalı yahut ta *tünglük*, *tünlük* yerine yanlış yazılmıştır, ki bu *Uig.-Chin. WB.* (Klaproth 20a) 'pencere' sözile tercüme edilmiştir. Gümüşten pencere? [*tünlük* sözüne gelince, bu hece birleşmesi (Haplologi) dolayısile *tütünlük* 'tütün deliği' nden vücûde gelmiştir. *tütün* ile münasebeti kesildikten sonra, bu sözün *-n-* ile değişe bilen diğer seslerle yapılmış şekillerine de tesadüf olunmaktadır: *tünglük*, *tüngnük* (> *tûnük* > *tünük*) ve Koyb. *tümtük* *tümdük*. Bu *-n-*: *-ng-* »değişmesini« biz meselâ *kongşu* < *konşı*, Kazak. *kongsu*, Trk. Türk. *komşu*; *kunduz* > Şor. *kongdus*, Alt. *kumdus* 'larda görüyoruz. Bu bilhassa yabancı sözlerde dikkate değer, meselâ: Mong. *khantar-* (Kow. 724 b) > Çag. *kantar-* > Şrk. Türk. *kangtar-* 'dizgini eyer başlığı üzerine koymak (atın boynunu bir az arkaya tutması için)'; Mong. *kündey*, *kündüy* (Kow. 5266 a) > Tar. *köntey*, fakat Sag. *köngde*, Alt. *köngdöy* 'boş, oyuk'.]

250. *kalık*. Krş. TTI Not 124. Fakat: demirden tavan arası (yahut dam)?

251. *kapuluk* *kapıl-*, *kapil-*, **kapul-* 'dan; *satlık* < **satıl-ık* gibi v. b. Krş. Muséon, 36 S. 178 Not ve *Uigurica III* 30: *iki közi soğluk (/eğlük /* 'her iki gözü kör' < **sokul-uk*; Kut. Bil. 79 'de: *közi soklınur* ve Lt. *sokur* maddesi.

252. *çeber.* Krş. L t. ve *şəber, şeber,* M o n g. *çeber* (K o w. 2118 b) 'den geçmiştir.

253. *kağul* = K a ş g a r i *kağıl* 'asmayı bağlamak için kullanılan taze söğüt dalları'. Krş. T T IV S. 448 Not 7: *berge* ve *kağal,* orada bir de *temirlig berge* = *tömürtü kağul.*

256. *kalaç* için M a r q u a r t 'ın *Ērānşahr* 347 a 'daki toplamasını krş.

258. *yürümeyn.* Burada yine yeni şekillerden biri bulunmaktadır. Bu, U y g. metinlerinde *yürumedin* şeklinde olurdu.

260. *tarlağu* < **tarığla-ğu.* Krş. diğer taraftan K a ş g a r i ve K u t. B i l. 57_{11} *tarığlağ* 'tarla' < **tarığla-ğ,* buradan Ç a g. *tarlağ,* S a ğ. *tarlağ,* K o m. *tarlov* (*tarlau*), T o b. K a r a ç. v. b. *tarlau* ve Trk. Türk. *tarla* 'tarla, işlenmiş toprak' v. b. kısaltılmıştır.

-ığ-, -uğ- düşmesi için misaller: *kuruğsak* (T h o m s e n, JRAS 1912, 225 a [1]) > *kursak, korsak* ve U y g. *katığlan-* = Ç a g. Trk. Türk. *katlan-* (L t. 299 *¹katlan-* 4 ve *²katlan-* 2 ve 3); krş. bir de Not 276 *billig* < *biliglig.*

261. *çürçet.* Krş. yukarıda Not 116.

261. dedürür, **te-tür-* = *titür-* (K a ş g a r i)'den, = *tit-* A n a l. I n d e x.

271. *nöker* 'maiyet' v. b. Krş. M o n g. *nükür,* çklk. (cemi) *nüküt* 'camarades, compagnons, amis (arkadaş, yoldaş, dost)' (K o w. 700, 702);

B u r y. *nökör* v. b. (C a s t r é n 145 a). Yeni irancaya da geçmiştir. Bu söz acaba M o n g. 'ca mıdır?

273. *kağatır* = *katır* (K a ş g a r i), K a z. T o b. *kaçır,* Ç a g. *haçir,* T a r. *həçir;* krş. L e C o q, *Spr.* 90 e. *çatır* 'cadır' da *-tı-* > *-çı-* oluyor, K a ş g a r i bunu *çaçır* ve O ğ u z. *çaşır* şekillerini biliyor; M o n g. *çaçar* (K o w. 2104), M a n c. *çaçari.* Bu söz ne türkçe ne de irancadır. Acaba nereden geliyor?

274. *azlık.* Krş. L t. I, 580. K a z. 'cada meselâ *akça azlık kıldı* = *akça az boldı* deniliyor.

275. *yaşkı.* Yerdeğiştirme (Metathese), K a r a ç. 'daki *aşhı* gibi = *ahşı, yahşı,* KSz. X 85. E b ü l g a z i 'da ise aynı yerde *yahşı çiber kişi* denilemektedir (K u t. B i l. S. XXXII.)

[1] K u t. B i l. 236 da, Kaşgarinin de bildiği, bu eski şekli buluyoruz: *tatığ bardı, uçtı kuruğsak ödi* 'zevk gitti, kursak zamanı uçtu'.

276. *çosun* burada, tabii, *yosun* yerine gelmiş olabilir, R a q u e t t e, *Teyi Paşa* 65_{15}'te *yasun* 'dur. K o w. 2381 *yosun,* M a n c. *yoso,* y.-iran. *yûsûn.* Bu söz başka bir dilden geçmiş olmalıdır. Acaba nereden? *billig* yahut *billüg*'ün *biliglig* yerine gelmiş olabildiğine göre, *çosun* ile bir sıfat ismi ifade edilmiş olması pek muhtemeldir; biz *tüzün* şeklini teklif ediyoruz. O zaman *barmaklığ* 'ta müstensihin okuyuş yanlışı olabilir: *barsaklığ* < *bağırsaklığ* 'marhametli' [1]. O halde ismin tam şekli: 'merhametli alicenap' oluyor; tabii, katî değildir!

Satırın sonunda yahut 277-nci satırın başında müstensih *kişi* ve ya *er* sözlerini unutmuştur.

277. *kanğa* (*kanka?*), S a g. v. b. *kangâ,* C a s t r é n 'de sadece *kanga;* 278 'de bir çizgi fazla gibi geliyor.

287. *sen-ge.* Oğuz Kağanın sözü, eger *sen-ler-ge* okursak, 15 heceli 2 satıra bölünüyor. Bize öyle geliyor ki, hikâyeninin cereyanı da bunu böyle icap ettiriyor.

287. *bolğuluğ* burada *kanğa* önünde sıfat yerindedir.[2] Serbest tercüme şöyle olurdu: '*kanğaluk* adını alabilinceye kadar, yaşıyanların *kanğa kanğa* (sesile) ölüleri götürmesi ve araların yapılması (görünmesi, vücude gelmesi) lâzımdı.'

291. *şağam.* P e l l i o t 'ya göre = *şâm* 'Surya'!

295. *bellüg* < *belgülüg,* Trk. Türk. *bellü, belli* gibi vücude gelmiştir. Krş. Not 260.

295. *kündünki* 'cenuptaki'. Krş. A n a l. I n d e x: *kün* ve *öng.*

296. Bu, *baraka* şeklinde de okuna bilen, sözün daha çok *barkan* okunmasını tercih ediyoruz ve onda K a ş g a r i 'deki *Barhan* sözünü görmek istiyoruz; cilt 1. 378_{6} 'da deniliyor:

ثمّ الصين ثلاث فى الاصل: 1 — العليا فى الشرق «طفغاج»، 2 — الوسطى «خطاى»، 3 — السفلى «برخان».

290—300-üncü satırlara E b ü l g a z i 'de (K u t. B i l. I. S. XXXII) aşağıdakiler tekabül etmektedir: *andın song yürüp Hıtaynı aldı, ve Çürçetni aldı, ve takı Tangkutnı aldı; Tangkutnı Tacikler Tübüt tirler; andın song barıp Kara Hıtaynı aldı, ol hem uluğ yurt bolur* (yani: bu da bü-

[1] K u t. B i l. 72_{21} v. a., 75_{1} v. a., 166_{17}, 167_{25} 'lerden açıkça görüldüğü üzere, U y g. *bağırsak* 'ın 'sadık' manası da vardır; krş. 85_{11}: *bağırsak kişiler tapuğsak bolur* 'sadık adamlar iyi hizmet ederler.'

[2] Krş. meselâ S u v. 100_{7}: *kşanti kılğuluğ yang* = 95_{5}: *kşanti kılmaklığ yang;* daha çok: *bilgülüg nomları;* U i g u r i c a III 22_{19}: *ayağ kılğuluğ küç.*

yük bir yurttur). *kişisining çırayı Hindu teg kara bolur*. Bu iki metnin karşılaştırılmasından *Barhan* = *Kara Hıtay* olduğu çıkmıyor mu? Bu her iki yurt ahalisi vücudunun siyah rengine gelince, bunun ancak *Kara Hıtay* 'deki *kara* sözünden ötürü gelmiş olması da muhtemeldir. Biz başka yerde *Barhan*, *-kan* adını gösteremiyoruz.

301. Eğer bizim yukardaki *Barkan* 'a ait olan izahımız doğru ise, *Masar* = *Mısır* olması pek te muhtemel değildir (Pelliot 304—1) — fakat eserimizin müellifinden her şey beklenebilir.

306. *sivinçler*, 307 'deki *kayğular* 'a göre temamlanmıştır. 306-ncı satırdaki fiil iyi okunmuyor, 307 'de yırtılmıştır. 3 ve 370-inci satırlara göre okunmuş ve temamlanmıştır.

309. *öy-ge* 'de, şüphesiz, iyelik eki bulunmalıdır, o halde *öyige* okunmalıdır.

310. *çaşkarun* = 294 *taşkarun*: *ç-* < *t-*, ilk hecenin son sesinden dolayı. Böylece *tüş* 'rüya' > *çüş* (A. v. Le Coq, *Spr.* 90 a) v. b. oluyor. Babur'a göre *Taşkent* için *Şaş* ve *Çaş* ta deniliyor (krş. Mrs. Beveridge, *Mem. of Bâbur*, I 13). Çuvaş. *t'ş'al* < **çaş*, yani ön-ses sonsesten müteessir olmuş ve bu sonra *-l* olmuştur.

312. *moz*, *boz* yerine; belki de *muz* 'buz' okunmalı?

314. *ukğuluğ*. *k* 'dan sonra bir çizgi fazladır.

314. *tüşimel*; *Uig.-Chin. WB.* (Klaproth 16 a) 'nazir, vekil'; Kow. 1912 b: *tüşi-* 'se pencher, s'accorder; compter sur (eğilmek, uyuşmak; güvenmek)' dan v. b. Buna yakın manada (*Mutemet) olan bir ünvan da *ınal* 'dır, *ınan-* 'daki **ına-* 'dan, bundan *ınanç* ve *ınançu* yapılmıştır.

318. Önümüzdeki *ta* iran. *ta* '-a kadar, ta' olmalıdır Fakat Ablativ (mefulün anh) ekinin iki kere konulmuş olması da düşünülmiyecek bir şey değildir. Krş. *3. Turkolog. Brief* (Ungar. Jahrb. V, 393) 'teki *taşdındın* v. b. ve Turfan yazılarında *antada* yahut *muntada* v. b.

319. *tegen*, *-r-* 'ye benziyen *-g-* ile; krş. ss. 91, 246 *tegen* burada *teggen* yerine olmalıdır [Pelliot 345], yahut belki de artık *tigen*, yani *ti-gen* yerinedir.

323—27. *ay* 'dan *birdürsün* 'e kadar 4 kere 13 hece bulunmaktadır. Demek nazımdır.

324. *çaşğu*, vezin icabı, *çaşağu* yerine < **yaşağu* > Balkar. *zaşau* 'hayat'.

325. *türlük*, vezin icabı, *türüglük* yerine = Çag. *tiriklük* = Uyg. *tiriglik*; Kom. *tirilik*, Kar. L. *tirlik*. Bizim *türlük* (krş. s. 171. 286 *tirig*) 'te yerine sebepleri belli olmıyan *-ü-* bulunmaktadır; krş. Önsöz. *tüzün* için, bunun diger manaları da alınabilirdi: 'düz, mütecanis, asıl' v. b. gibi.

325. *negü* 'ne' için krş. meselâ Kut. Bil. 48_{35}: *ajunda negü bar ölümdin katığ* 'dünyada ölümden daha zalim ne var'; 57_{15}, 64_{7} v. b.

326. *kildür-*, manası için krş. Kaz. *kitir-* ve Trk. Türk. *getir-* Lt. II. 1376 ve 1364. Bunun yerine şu şekiller de kullanılıyor: *tüşüm kildi* 'rüyam oldu, çıktı', *eytkening kildi* 'söylediğin oldu'.

326. *dala durur*. Biz *dala* 'da müstensihin bir hatasını görüyoruz: *tola* yerine. *turur* burada *yir* 'in sıfatıdır.

332. *mening* 'den önce yahut sonra bir de *oğlum* konulursa, 14 heceli iki satır oluyor. Sonra 12 heceli iki satır geliyor. O halde nazımdır.

352. *üçü* < *üç-i*, belki de = *üçö̂* < *üçegü*.

367. *buzuk*. Krş. Marquart, *Volkstum der Komanen* 213 a. Oğuz Kağan destanı haricinde bu isme hiç bir yerde tesadüf olunmuyor gibi.

371. *eliştür-*; krş. yukarda s. 352 *üleştür-*. Krş. *Proben* VI 110 *iliş-*, 178 *ileş-*.

372. *aş-* Krş. L. t. I 586; Kut. Bil. 59_{11}: *sebinçin ahınçın ajun el aş-a!* 'sevinç ve rahatta dünya kavimlerini geç'. Eger *eş-* okunursa (Kaşgari *eş-* 'tırıs gitmek'), bu 373—4-üncü satırlara uymazdı! Tek heceli fiil her halde vezin zaruretidir.

375. *öte-*. Krş. Kut. Bil. 59_{11}: *ay elig muna men ötedim hakıng* 'ey Elig, bak. bu sana karşı olan kendi vazifemi yaptım'; aynı 62_{18}, 63_{11-15} v. b.

Index

1— Yanında * işareti bulunan rakamlar sahife numaralarını, 2— düz rakamlar sözün geçtiği metnin satırını, 3— italik olanlar notlarda geçen sözleri, 4— kalın rakamlar izah olunan sözleri ve 5— üstlü rakamlar sahife yahut notlara ait haşiyelerde geçen sözleri gösterir.

k. yağrı 13
kişi kişi, adam *194, 275 276*
k.-ning 296
çeber k. 275
iriz kakız k. 26
kart k. 313
kit- gitmek
k.-e tur- 320
k.-di 30, 34, 40, 48 63, 70, 81, 133, 148 215, 225, 229, 234 247, 257, 288, 291 305, 309
k.-diler 279
avğa k. 70
ilgerü k. 225, 247, 257
kaçıp k. 234
usı k. 81
kitir- *326*
kivür- *166*[1]
kod- *6
kod! *129*
koğuk *72*
***koğul-ak** *53*
koğulğu parlak
k.-luğrak 53, **53**
koğuş *72*
koğuz *72*
kòktı *72*
kòlak *53*
komşu *249*
kon *72*[1]
konşı > *kongşu* *249*
korsak *260*
koruk- *korkmak*
k.-maz turur 237
koşnı *15*
kouk *72*
kou-li-kan *102*
kous *72*
ko'uş *72*
kovuk *72*
koy
k. moy *237*[2]
koy- koymak
k.-dı 278, 279, 362, 365
at k.-dı 201, 256
at k.-dılar 67, 68, 69, 86, 87, 88, 284
koyun koyun
ak k. 363
kara k.-nı 366
kögüz göğüs
k.-ü 13, 14
k.-ündün 9
k.-lerin soğıt- *4*
k.-kiyesi soğıp *4*
kök *gök*
k.-dün 51
k.-keçe 346
k. tengri 60, 61, 325 375
kök (isim) 86, 336, 347
kök gök, mavi 5, 101
k.-dün k.-rek 75
k. böri 99, 217
k. çallığ 140, 150 155, 217, 258, 289
k. yaruk 52
k. tülüklüg 139, 150, 154, 216, 257, 289
köl göl *6*
k. arasında 71
köngde *249*
köngdöy *249*
köngül gönül
k.-üm 333
k.-leride 163
köntey *249*
köp çok 20, 181, 199 235, 247, 263, 263 264, 292, 297, 298 299, 306, 340, 348 372, 373
k. köp 21,126
k. soğuk 242
k. telim 119, 120, 162 164, 171, 209
k. uluğ 170
kör- görmek
k.-di 32, 36, 41, 54 72, 148, 198, 204 209, 217, 223, 248 285, 317, 329
k.-diler 280
k.-düm 372
k.-se 78
k.-genin 321
k.-dükde 63, 81
yakşı k. 198
ögütlüge k.-e kıl- 330
körgür- göstermek
k.-ürmen 221
körük güzel
k.-lüg 56, 60, 77
k.-lügrek 8
yakşı k.-lüg 74
köz göz **6**
k.-i 251; *k.-ü* 4, 75
k.-leri 6
k.-ü yarı- 4, **4**
k.-din yit- 228
k.-lerin aç- *4*
k.-kiyesi yarı- *4*
kşanti
k. kılğuluğ yang 287[1]
k. kılmaklığ yang 287[1]
kubur
kabur k. *237*
kuduğ **158**
k.-ıda 158
kugaş, *kuğaş* *8
kulaç kulaç 361, 364
kulan *22*, 100
kumdus *249*
kumuz bk. *kımız* **79**
k. bol- 80
kunduz > *kungdus 249*
kurıltay kurultay 356
kurıkan çadır 102, **102**
k. tüşkür- 259; *k.-nı t.* 135
k.-nı türtür- 148
k.-ığa 138
kurlan- *79*
kursak *260*
kuru
k. pas (> baş) *4*[5]
k. karak (= kör) *4*[5]
kuruğsak *260*
kuş kuş *8
k.-lar 340, 348; *-ı* 298
uçkanlar k. 21
kûş
k. ağats *72*
kut saadet
k.-umnı 195
k.-ıng 191
k.-ıbız 190
ku'ük *72*
k'u'ük *72*
k'u'üş *72*
kül- gülmek
k.-e tur- 61
k.-di 198, 212, 244 285, 343, 351
k.-se 60
kültür- güldürmek
k.-düm 375
kümüş gümüş 182
k.-i 299
k.-dün 250
k.-leri 263
k. ok 317, 320, 349
k. tağuk 365
altun k. 119
kün güneş 101
k. teg 138
k.-dün aydın 52
k. toğışı 318
k. batuşı 318
k.-dünki 295, **295**
kün gün 69, 257, 295 316, 369
k.-dün song 11, 134 240
k.-lerdin sorg 17, 65 83, 154
k.-lerdin bir k. 3, *3*
k.-lerde bir k. 26, 27 49, 315
kün bk. *il kün* halk
yil k. 23
kün (isim) 67, 334, 339
***küt** *15*
küte *15*
küte- gütmek *15*
k.-ye **15**; *k. tur-* 15
kütçi *15*
kyang (*rkyan*) *22*

-lar, *-dar* *5*

ma ve 246
malak
alak m. *237*
masar (isim) 301, **301** 304
men ben 96, 106, 145 194, 221, *226*, 372 374, 375, *375*
-men 109, **109**, 113 115, 130, 146
m.-ge 183, *186*, 199
m.-ing 109, 332, *332* 334
m.-üng 188
m.-ning 182
meng ben
m.-i 58
mengle-
m.-p 246, **246**
mengüle-
m.-p *246*
min- binmek
m.-e tur- 16, 226
misir *301*
mive *166*[1]
moz boz, kır **312**
m. saçlıg 312
möge, *möge* *166*[1]
munga *261*
munı bunu 129, **129**
m. kör- 280
m. teg *129*
m.-sın *129*
munlar bunlar 281
munda burada 157, 213 229, 245, *245*, 254 264, 274, 298
mundın bundan 9, *215* 234, 256
m. song 2
m.-dun 269; *m. song* 35
muntada *318*
muz buz 230, *312*
m. tay 134, **134**
m. tağ *134*, 232, 233 241
m. tau *134*
müren ırmak 101, 204 *204*
m.-ler 20
m.-ge 203
tering m. 175
itil m. 157, *i. m.-ning* 158, 165
m. osugi teg 76

-n- *7
-n- : -ng- *249*
nayza, *neyze* *27*
ne
n. türlüg *76*
neçe bir kaç 154
neçen > *neçend* *22*
neçük nasıl 206
negü 325, **325**
neme eşya 308
nepsiki *peri* 7, **7**
neyze, *nayza* *27*
-nd < *-ng* *22*
-nı, *-dı* *5*
-ning, *-dıng* *5*
nivasiki *7*
nom
bilgülüg n.-ları *287*[1]
nöker maiyet **271**[1]
n.-ler-ige *271*
n.-lerin 357
n.-lerning 279
nökör *271*
nükür *271*
nükül *271*

obruk
o. subruk *237*
oğul oğul 8
o.-un 174
o.-um *332*
o.-lar 372
o.-larığa 371
irkek o. 4; *i. o.-ı toğur-* 66, 85
ogul o.-nung 5
uruz begning o.-ı 181
oğuz ilk süt, ağız *6
o.-nı iç- 9

Kısaltmalar

bk. = bakınız
çk.sz. = çıktığı söz
krş. = karşılaştırınız
S. = sahife
SS. = sahifeler
s. = satır
ss. = satırlar
v.a. = ve arkası
v.b. = ve başkaları

Muhtelif Türk şiveleri için dil yazılarında ve lûgat kitaplarında kabul edilmiş olan kısaltmaların izahı burada ayrıca gösterilmemiştir.

Anal. Index = W. Bang ve A. v. Gabain, *Analytischer Index zu den fünf ersten Stücken der türkischen Turfan-Texte*. Sitzb. d. Preuss. Akad. d. Wiss. XVII, Berlin 1931.
CC = Gèza Kuun, *Codex Cumanicus*, Budapest 1880.
Heilkunde = G. R. Rachmati. *Zur Heilkunde der Uiguren*, Sitz. d. Preuss. Akad. d. Wiss. XXIV, Berlin 1930.
Kaşgari = C. Brockelmann, *Mitteltürkischer Wortschatz nach Mahmûd al-Kâşgaris Divân Lûgât at-Turk*, Leipzig 1928.
KOsm. = W. Bang, *Vom Köktürkischen zum Osmanischen*. Abh. d. Preuss. Akad. d. Wiss. I — III, Berlin 1918 — 1921.
Kow. = Kowalewski, *Dictionnaire mongol-russe-français*, Kazan 1849.
Kut. Bil. = W. Radloff, *Das Kudatku Bilik des Jusuf Chass-Hadschib aus Bâlasagun* ve *Facsimile der uigurischen Handschrift der K. K. Hofbibliothek in Wien*, St.- Petersburg 1900 ve 1890.
Lt. = W. Radloff, *Versuch eines Wörterbuches der Türk-Dialecte I-IV*, St.- Petersburg 1893 — 1911.
MSOS = *Mitteilungen des Seminars für orientalische Sprachen*, Berlin.
Pelliot = P. Pelliot. *Sur la légende d'Uγuz -Khan en écriture ouigoure*. T'oung Pao XXVII.